

מצוה א, פריה ורביה

(א) [א] דיני המנוה וכו', יצמות ס"א ע"ב וס"ב, ור"מ פט"ו מאישות ומהע"ז סימן א'.

לא אמרין כיון דטומטום ספק הוא כמזוהר נגמ' כאן ע"ב ע"א ור"מ פ"ב מאישות הכ"ה, ולשיטת הרמב"ם [פ"ח מאיסורי ביאה הי"ז ופ"ט מטומאת מת הי"ב] דספיקא דאורייתא מן התורה לקולא, א"כ אפשר דיש לו זכר ונקבה וקיים המנוה*. זה אינו, כי הטומטום אינו ראוי להוליד, ואפילו לצעול אינו ראוי כי נטמטום. ועיין תוס' יצמות ע"ב ע"א ד"ה מצחוק, דאפילו כשציליו מצחוק והוא ודאי זכר מ"מ אינו ראוי לביאה כלל*. א"כ לא קיים כלל צדאי, ולא מספק.

זמנה

ולענין אס עוסק צמורה, עיין סס צ"מ ה"ב וצהרצ המגיד. ואין צורך להאריך בצנר המפורש צו"ע ואחרונים, אך איזה הערות ושיטות ארסוס צעוה"י.

ואלה סדרי השנה שהמצוות בהן, לפי חשבון הרב הגדול נודע לרוב^ב חכמה ומעלה בעמו, רבינו^ב משה ברבי מיומן זכרונו לברכה.

פרשת בראשית

מצוה א

מצות פריה ורביה

ואם ילד טומטום ונקרע ונמנע זכר, לדעת הר"מ פ"ו מיצום הי"ד דמולך או מייצם ללאו סריס הוא, א"כ ודאי נחשב כבן*, ולדעת הרא"ש [יצמות פ"ח אות ט] דהוא

תנאי קיומה

(ב) [ב] ובמה צניס וכו'. מזוהר כאן צגמרא ור"מ הי"ד ושו"ע ס"ה דלריך שיהיו לו זכר ונקבה. ולא יהיה הבן סריס ולא הנקבה איילונית, דלריכין להיות ראויין להוליד.

הוליד טומטום

(ג) [ג] ואם יש לו טומטום וכן או צמ,

בראשית יש בה מצות עשה אחת, והיא מצות פריה ורביה, שנאמר

[בראשית א', כ"ח] ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו.

משרשי מצוה זו, כדי שיהיה העולם מיושב, שהשם ברוך הוא חפץ בישוּבוֹ, כדכתיב [ישעי' מ"ה, י"ח] לא תהו בראה לשבת יצרה. והיא מצוה גדולה^ב שבסיבתה מתקיימות כל המצוות בעולם^ג, כי לבני אדם ניתנו ולא למלאכי השרת.

(א) דיני המצוה, מתי חייב אדם לעסוק בה, (ב) וכמה בנים יהיו לו ויפטר, ומאי זה מצוות הוא פטור

בעסקו בזו, ויתר פרטיה, מבוארים ביבמות בפרק ששי [דף ס"א ע"ב ואילך] ובברכות [דף ט"ז ע"א].

א. ברוב כ"י ובו"ב "לכל". ב. ברוב כ"י "הרב רבי".

מצוה א. רמב"ם עשין רי"ב, הלכות אישות פט"ו. סמ"ג עשין מ"ט. סמ"ק פ"ד. טור אנה"ע א'.

א. גיטין מ"א ע"ב. וברבינו בחיי כאן: לא ככונת הרשעים שהוא כדי ליישב העולם וכו', אלא שתהיה הכונה לשמו בלבד, והוא שיכוין בתולדתו אל הכונה לקבל נפש השכלית ולהמשיכת רוח הקודש. ב. שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם, (רמב"ם ה"ל אישות פט"ו ה"טז). ג. כדאמרין במגילה כ"ז ע"א: אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה וכו' שהלימוד מביא לידי מעשה, אשה נמי לא תהו בראה לשבת יצרה. הרי שמצוה זו נחשבת ג"כ כמביאה לידי מעשה.

בשולי המנחה

מצוה א, פריה ורביה

א"כ אפשר דיש לו זכר ונקבה וקיים המצוה. מבואר בדברי רבינו שדין ספק אם קיים מצות עשה תלוי במחלוקת הרמב"ם ושאר ראשונים אם בספק איסור תורה אזלינן לקולא מדאורייתא או לחומרא. אולם יש מהאחרונים שנקטו שאף להרמב"ם דין ספק דאורייתא לקולא הוא רק בספק איסור, אולם בספק אם קיים מצות עשה אזלינן לחומרא². ומאידך יש שנסתפקו שאף לדעת הסוברים שבספק דאורייתא מן התורה אזלינן לחומרא, היינו דוקא כשהספק שמא עובר איסור בקום עשה, אבל בספק מצות עשה בשב ואל תעשה י"ל דלכו"ע מן התורה לא אזלינן לחומרא³.

מ"מ אינו ראוי לביאה כלל. כוונת רבינו להוכיח מקושיית התוס' אמאי טומטום הוי בר חופה, שטומטום אינו ראוי לביאה כל זמן שלא נקרע. ובטעם הדבר צ"ל, שאף שיש לו תקנה ע"י שיקרע, מ"מ כיון שהעיכוב הוא בגופו ולא מחוץ לו, כל זמן שלא הוסר המונע נחשב שאינו ראוי לביאה⁷. אולם יש לעיין בזה, שהרי התוס' תירצו שכיון שראוי לקרוע חשיב בר ביאה וראוי לחופה, וא"כ אף לענין מצות פרו ורבו נאמר כן, שכיון שיכול לקרוע נחשב ראוי לביאה, ומקיים אביו מצות פו"ר⁸. וצ"ל בדעת רבינו, שאף שראוי הוא לקרוע מ"מ אינו עומד לכך, ולענין חופה די בכך שראוי הוא לביאה בכח, אבל במצות פו"ר כיון שתכלית המצוה היא שיתקיים על ידו ישוב העולם, אין אביו של הטומטום מקיים מצוה זו, כיון שאין הוא ראוי לביאה בפועל⁹.

עוד יש להעיר, שלשיטת מהרי"ט⁴ שבספק שיכול להתברר מודה הרמב"ם דאזלינן לחומרא מן התורה, א"כ אף כאן יש להחמיר, שהרי יכול הטומטום להיקרע לפי מש"כ התוס'⁵ שאין סכנה בדבר⁶.

א"כ ודאי נחשב כבן. כל זה להשיטות שטומטום ספק הוא אם זכר הוא או נקבה, אולם י"א שטומטום נידון ככריה בפני

1. שו"ע שם ס"ג, ועי' חשבונות של מצוה שנסתפק בגדר דין זה. 2. שו"ת מוצל מאש ח"ב סי' מא, חוות דעת יו"ד סי' קי ריש קונטרס בית הספק, מהרי"ט אלגאזי ה"ל בכורות פ"ג אות מ (הראשון), כתב סופר או"ח סי' ח וסי' יד בשם החת"ס. 3. פמ"ג או"ח סי' יז א"א סק"ב וסי' שד"מ משב"ז סק"א וסי' תלג א"א סק"י וכו"ה בספרו תיבת גמא פרשת וירא אות ג, הביאו רעק"א בהגותיו לשו"ע יו"ד סי' כז, ברוך טעם בענין אין אדם אוסר דבר שאינו שלו סוף דין א ובהגותו אמרי ברוך על טורי אבן ר"ה כט, א. וע"ע להלן מצוה ב אות יב ד"ה

אך גוף. 4. ח"ב סי' א. 5. יבמות ע, א ד"ה הערל. 6. כן נקטו חכמת שלמה יו"ד סי' קי ס"ט, ארעא דישאל כלל ס אות יא, העמק שאלה שאילתא ט אות ג, ואור שמח ה"ל תרומות פ"ז ה"י. אך עי"ש במהרי"ט שמבואר שנקט שטומטום נחשב ספק שאין יכול להתברר וצ"ל בדעתו שאף שאין זו סכנה מ"מ אינו מחוייב בכך ואינו נחשב כספק העומד לבירור. 7. מנחת חיים. 8. הגר"א וייס במוריה שנה טו גליין ה"ו. 9. וכן דעת רבינו להלן אות יא לענין חזיה שפחה עי"ש בשולי המנחה. וראה כע"ז המאיר לעולם ח"א סי' יד לענין שאר

ספק קריס, עיין בטור אהע"ז סימן קע"ב וצ"ח יוסף שם [ד"ה וטומטום], א"כ הו"ל ליה ספק. וטומטום שנקרע ונמלכת נקיבה אינו מצוהר אס מוכל להוליד, ואפשר דהו"ל לה ספק. וצ"ע שם לענין יצום, וצמחי רק לעורר.

הוליד
אנדרוגיניוס

[ד] **ואם** הוליד אנדרוגיניוס וצ"ח א"כ, ואנדרוגיניוס היינו שיטת לו זכרות ונקבות, כמצוהר (פ"א אס) [צ"מ פ"ב מאישות הכ"ד], ודעת הר"מ גם כן בכל מקום דהוא ספק ועיין פ"ב מעכו"ם ה"ד, מ"מ לדעת הר"מ פ"ו מיצום ה"ב לאנדרוגיניוס אינו ראוי להוליד, וכן היא דעת הר"י"ף שם [סוף פרק א], א"כ צודאי לא קיים המצוה, דאינו ראוי להוליד. ואפילו לדעת הר"י והרא"ש יצמות פ"ב ע"ב ופ"ג ע"א בסוגיא לאנדרוגיניוס שם דפסקו לאנדרוגיניוס הוא זכר ודאי, מ"מ אינו ראוי להוליד, כמצוהר צצית יוסף בטור אצבע"ז סי' קע"ב [ד"ה ופ"ש אבל], והשיג על הטור שכתב לדעת הר"י והרא"ש דהו"ל אנדרוגיניוס ודאי זכר, חולק או מייבס, אלא אפילו לדעתם פטורה מן החליצה ומן היצום דאינו ראוי להוליד, עיין שם. אצל מדברי התוס' שם פ"ב ע"ב ד"ה תנן, מצוהר לאנדרוגיניוס יכול להוליד מן אשה. ועיין נודע ביהודה מהדורא תנינא אצבע"ז סי' א' שעמד בנו בחקירה זו, ומציא דברי התוס' הנ"ל, ועיין שם שמציא צצם ספר אחד [חסדי דוד בכורים פ"ב ד"ה אנדרוגיניוס] שמפלפל בזה. א"כ אס יכול להוליד, לשיטה זו שהוא ודאי זכר כצ"ח גמור, ולשיטה שהוא ספק «אף דגם אלציביהו ראוי להוליד ואינו תלוי זה בזה לומר כיון דראוי להוליד הוא ודאי זכר, עיין שם בסוגיא שהיא עמוקה» א"כ אס הוליד אנדרוגיניוס וצ"ח, יאל מספק¹³, דלמא אנדרוגיניוס זכר הוא ויש לו צ"ח וצ"ח. אצל אס הוליד אנדרוגיניוס וצ"ח, נראה מלד הסברא לאנדרוגיניוס מתורת צ"ח לא יאל כלל, נהי דהיא צ"ח, מ"מ אינו ראוי להוליד כאשה מאיש, אף הוא מוליד מאשה זכרה, וגזירת הכתוב דצ"ח וצ"ח הראויים להוליד כדרך הארץ צענין, וכיון לאנדרוגיניוס אינו מוליד מאיש כשאר נקבות נראה דלא יאל צודאי ולא מתורת ספק. ומ"מ צ"ע דאפשר כיון דמוליד לא איכפת לן בצמיה ענין, א"כ אינו חייב צפרו ורצו רק מספק, וצ"ע.

ולדעת הראב"ד פ"ב משופר ה"ב לאנדרוגיניוס לאו ספק הוא, אלא חציו זכר וחציו נקיבה כמו חציו עבד וחציו צ"ח חורין, עיין שם. אס נאמר דיכול להוליד ג"כ, מ"מ זה ודאי אין סברא דנימא דצאנדרוגיניוס לצד יאל ידי חובתו דהו"ל ליה צ"ח וצ"ח, דגזירת הכתוב היא שיהיו לו שני גופים שראויים להוליד, וזהו רק גוף אחד. אף אס הוליד אנדרוגיניוס וצ"ח אפשר דילא, דאנדרוגיניוס הוא זכר ודאי גם כן ודאי להוליד*, ודאי יאל ידי חובתו. אף אס יש לו צ"ח ואנדרוגיניוס, אף דאנדרוגיניוס הוא גם כן ודאי צ"ח, מ"מ אינו ראוי להוליד כצ"ח רק כצ"ח, ואפשר דהקפידה התורה שיהיו ראויין להוליד כדרך הארץ וכמו שכתבנו לעיל.

ויש עוד שיטה אחרת, לאנדרוגיניוס הוא צריה צפני עממה לא איש ולא אשה, והוא מין צפני עממו. והתוס' צצמות פ"ג ע"א ד"ה צריה דחו שיטה זו, ועיין צכורות דף מ"ב ע"א. ודעת הר"מ צהלכות צכורות פ"ב ה"ה לאנדרוגיניוס נגזו ונעבד, ועיין צלחם משנה פ"ד מאישות ה"ה מפלפל בזה דצברי הרמב"ם סמרי אהדדי, דצכמה מקומות פסק דהו"ל ספק, עיין שם צאורן. ועיין רמב"ן פ"ו מהלכות צכורות ומהרי"ט אלגאזי הנדפס מחדש, דדעתו כשיטה זו דהוא מין צפני עממו, ועיין שם צמהרי"ט אלגאזי [אות נ"ח בד"ה וראיתן] צאורן, דיש מין צפני עממו שמולידים מאשה ויולדים מאיש, וזהו ודאי מין צפני עממו, וצודאי לא יאל ידי חובת פריה ורביה דלא הו"ל איש ולא אשה, אע"ג דיכול להוליד, מכל מקום כיון דהוא מין צפני עממו אינו יואל. והנה להארץ צעניי אנדרוגיניוס, יעברו יחלופו מלא רוחב ים התלמוד, ואין כאן מקומו.

נעשו אינם
ראויים
להוליד

[ה] **והנה** אס הוליד צ"ח ואחר כך נעשה פצוע דכה וצרות שפכה, דאינו ראוי להוליד, או הצ"ח שנתקלקלו חדרי צטנה ואינה ראויה להוליד, ודאי אינו יואל ידי חובתו כמו צמתו הצנים, ומה לי אס נולדו כך מן הצטן או נתקלקלו אחר כך, כן נראה לי פשוט¹⁸.

כשהבן
107

[ו] **ומבואר** צש"ע כאן ס"ו צרמ"א, היה הצ"ח קטן קיים המצוה*. ונראה דאס הגיע ל"ג שנים ולא הצ"ח צ"ח שערות דילא מכלל הרוצ דחוקה דרצא [נדדה מ"ו ע"א], והו"ל ליה

בשולי המנחה

שאנדרוגיניוס חציו זכר וחציו נקיבה, הרי הוא כשני גופים נפרדים, וחציו הזכר דינו כזכר גמור, וחציו הנקיבה נידון כנקבה גמורה¹⁶, וכל מחצה יש לו חובות וזכויות זכר או נקיבה כאדם שלם¹⁷, ולכן יוצא בו יד"ח לידת זכר. ואינו דומה למי שהוליד בן שחציו עבד וחציו בן חורין, ששם חציו מגוף הולד אינו מתייחס אחריו, ולכן סובר רבינו שאין אביו יוצא בו ידי חובת פו"ר, אבל אנדרוגיניוס שכל גופו מתייחס אחר האב, סגי בכך שמקצתו זכר לענין שיצא בו יד"ח פו"ר.

היה הבן קטן קיים המצוה. היד אפרים כתב, שנקט הרמ"א קטן

עצמה¹⁰, ויש שכתב כן בדעת הרמב"ם, שפסק שאף טומטום שנקרע יש לו דין בריה בפני עצמה¹¹, ולפי"ז אין יוצאים בו ידי חובת פו"ר¹².

דהאנדרוגיניוס הוא זכר ודאי גם כן וראוי להוליד. יש שכתבו, שלדעת הראב"ד שדינו כחציו זכר וחציו נקיבה, מסתבר שאין אביו מקיים בו מצות פו"ר, כיון שאינו זכר גמור, וכמש"כ רבינו להלן¹⁴ לענין ולד שחציו עבד וחציו בן חורין, שכיון שחציו העבד אינו מתייחס אחר אביו, אינו מקיים בו מצות פו"ר¹⁵.

ונראה שרבינו אזיל לשיטתו בכמה דוכתי, שלדעת הראב"ד

ובשולי המנחה שם, ומצוה שפח אות ב כשכר לשמירת המקדש, ומצוה ת אות א שיוורש בנכסי אביו כזכר גמור, ומבואר שכל מחצה נידון כאדם שלם לכל דיני התורה. ורק לענין פדיון הבן נסתפק רבינו במצוה שצב אות ד דאפשר שאין חייב בחמש סלעים כיון דבגולגולת תלה רחמנא. וראה בשולי המנחה להלן אות יא שכע"ז סובר רבינו לענין חציו עבד וחציו בן חורין, ולהלן מצוה יח סוף אות לא ובשולי המנחה שם, שכן דעת רבינו גם לענין חציו כהן וחציו ישראל. 17. ראה להלן מצוה ח סוף אות יב שנקט רבינו מהאי טעמא שאם הותיר מבשר הפסח לוקה כיון שאצל חציו הנקיבה אין הלאו ניתק לעשה, ועי"ש בשולי המנחה לענין חציו עבד וחציו בן חורין. 18. כן כתב באפי זוטרי אה"ע

ספקות, שנחשבים ראויים בכח ולא בפועל, ובמקום שצריך שתקיים תוצאת המצוה נחשב שאינם ראויים בתורת ודאי. 10. ע"י בכורות מב, ב וברש"י ותוס'. 11. צפנת פענח תנינא ח"א דף נ טור ד. 12. כמש"כ רבינו להלן סוף אות ד לענין אנדרוגיניוס, שלסוברים שהוא בריה אין יוצאים בו לא משום זכר ולא משום נקיבה. 13. לדעת רבינו לעיל אות ג תלוי נידון זה במחלוקת הראשונים בדין ספק איסור דאורייתא, וראה בשולי המנחה שם. 14. אות יא. 15. מנחת סולת אות ט, הגהות הגרא"ז מלצר למנ"ח במוריה שנה יח גליון ג-ד. 16. ראה להלן מצוה יח אות לא שלדעת הראב"ד אפשר ליתן לכהן אנדרוגיניוס מתנות הניתנות לזכרי כהונה, ומצוה עה אות ב כשכר לעדות

מצוה הבאה בעבירה בהולדת ממזר

רצה זמן כציר הקשיתי, דלמה יאל ידי חובה והלא הוא מצוה הבאה בעבירה* ולדעת הרב רש"י²⁵ מצוה הבאה בעבירה מן המורה אינו יואל, ולדעת התוס' סוכה ט' ע"א ד"ה ההוא, עכ"פ מדרבנן אינו יואל. והדברים עמיקין. וישנתי על פי סדרת האחרונים, ועיין שער המלך ה' לולב פ"ח ה"ה, דמנחה הבאה בעבירה לא הוא אלא אם בשעת מצוה עושה ג"כ עבירה, דבאחרונה הגזול בשעת הנטיילה עובר על והשיב את הגזילה, זהו מצוה הבאה בעבירה, אבל אם בשעת המנחה ליכא עבירה כלל, כגון בהוציא מנה מרשות היחיד לרשות הרבים דשעת קיום המנחה ליכא עבירה כלל, לא הוא מצוה הבאה בעבירה, א"כ הכי נמי הכא*, נהי דהמנחה של הצנים צאה ע"י עבירה דביאת איסור, מ"מ המנחה עשה היינו הצנים, והבעילה היא רק הכשר מצוה דאי אפשר בלא זה. והר"ה דאם לא הוליד וכן אם מתו הצנים לא קיים המנחה²⁹, וכיון דעיקר קיום המנחה הם הצנים, ובעת הזאת ליכא עבירה כלל, דהעבירה כבר נעשית בשעת הבעילה, דמי להוציא מנה מרשות היחיד לרשות הרבים דלא הוא מצוה הבאה בעבירה. והדברים ארוכים צדיני מצוה הבאה בעבירה, ואין כאן מקומו.

אחר זמן נדפס מחדש ספר מהר"ט אלגאזי, ומאמתי שהעיר בזה שם הרדב"ז [חלק ד' סי' ב'³⁰], יעוין שם פרק ח' דבכורות דף פ"ט [אות ס"ה (הראשונה) בד"ה ואולם לפי חומר הענין] שמציא הירושלמי שנת פי"ג ה"ג דמנחה וקריעה, ולא נחית למה שכתבנו³¹, ועיין שם בשער המלך שחילוק זה ג"כ אינו צרור

ספק שמה נשרו, אם כן חייב מספק צפריה ורביה, שמה ימנא הן קריס, וזה פשוט.

[ז] **ואם** הוליד בן או בת מ"מ, אפילו חרש ושוטה, קיים המנחה, דהם בני מנחות לאסור להאכילם ידים דבר איסור²⁰, וראויים להוליד, על כן יואל ידי חובה כמצואר כאן צבית יוסף [ד"ה גרסינן] וצו"ע הנ"ל.

[ח] **וגם** אם הוליד ממזר קיים המנחה. ונראה מדברי הגהות רמ"א שם שם הרשב"א²¹ [יבמות כ"ב ע"ב] דקמס הדבר, דלאו דוקא אם היה לו ממזר בהיתר, כגון גר שמתר לישא ממזרת כמצואר בגמרא [קידושין ס"ט ע"א] ואצ"ע"ו סימן ד' סכ"ג, והוליד ממנה ממזר, אלא אפילו נולד באיסור, כגון שצא על הממזרת או על חייבי כריתות והוליד, מ"מ קיים המנחה, כי צנו הוא לכל דבר כמצואר ציצמות פרק כ"ג ע"א, והוצא גם כן צבית יוסף שם שם הירושלמי על המשנה דפרק כ"ג ע"ב ה"ח, מי שיש לו בן וכו' וצנו הוא לכל דבר אפילו לפריה ורביה, וכתב הריטב"א פירוש דאפילו צבן ממזר יאל ידי פריה ורביה, עכ"ל הצ"ח יוסף. והמשנה דצנו הוא לכל דבר, הוא לענין לפטור את אשת אציו מן הידום, ומיירי אפילו צצא על הערוה באיסור, עי"ש בגמרא דמקשה על מה דחייב על מכתו והא אינו עושה מעשה עמך, עי"ש בגמרא. והכי פסקינן דצנו הוא לכל דבר ויר"ד סי' ר"מ סי"ח, והוא הדין לפריה ורביה. אך הרי"ף והר"מ והרא"ש לא הזכירו מהירושלמי הזה דאפילו צנו ממזר קיים פריה ורביה.

הוליד חרש ושוטה

הוליד ממזר

בשולי המנחה

א"כ הכי נמי הכא. כוונת רבינו, שכיון שדנו בירושלמי לפסול אכילת המצה משום מצוה הבאה בעבירה, בהכרח מיירי באופן שאם לא היה עושה מלאכה זו לא היה יכול לקיים המצוה. ומ"מ מסיק שאין בזה מצהב"ע, וע"כ הטעם משום שאין המצוה והעבירה בזמן אחד. ויש שדחו, שאין לדמות דין זה לדברי הירושלמי, שהמוציא מצה מרה"ר לרה"י ואח"כ אכלה, אין האכילה תלויה בהכרח במעשה ההוצאה מרשות לרשות, ורק במקרה נודמן כן, ולכן אינו בזה משום מצהב"ע, אולם כשכא על ערוה והוליד ממנה ממזר, קיום המצוה נעשה רק מחמת מעשה העבירה, ואכתי י"ל שאינו יוצא בו ידי חובת פו"ר²⁶. ומ"מ גם לדרכם יש ליישב קושיא זו כדעת רבינו, לפי"ד הסוברים שבנתעברה באמבטי מזרע הפסול לה ליכא איסורא²⁷, וא"כ נמצא שיכל לקיים פו"ר ע"י אשה זו בהיתר²⁸, ומה שעשה לפני כן ביאה אסורה אינו בשעת המצוה, ואין בו פסול מצהב"ע.

אגב חרש ושוטה, אך אין להסתפק בזה ופשיטא שיצא, שהרי כל הנולדים קטנים¹⁹. ומדברי רבינו נראה שהנידון אם בכה"ג חייב להמשיך להתעסק בפריה ורביה עד שיגדיל הקטן. דלמה יצא ידי חובה והלא הוא מצוה הבאה בעבירה. נראה ליישב תמיהתו, שפסול מצוה הבאה בעבירה שייך רק במקום שיש צורך בכוונת המצוה, דכשעושה עבירה בשעת עשיית המצוה הרי הוא כמתכוין בפירוש שלא לצאת, אולם בפו"ר שאף בבנים שהיו לו בגיותו יוצא ידי חובתו, על כרחך אין צריך בה כוונה כלל, ושוב אין לפסול משום מצוה הבאה בעבירה²². ובאופן אחר י"ל, שכיון שתכלית מצות פו"ר היא שיתיישב העולם, והרי נתקיימה תכלית זו על ידו, אין שייך בזה דין מצוה הבאה בעבירה, ויוצא ידי"ח המצוה אע"פ שעבר איסור²³. ויש שכתבו, שאף שבמעשה זה לא קיים מצות פו"ר, מ"מ כיון שיש לו בנים המיוחסים אחריו אינו חייב מעתה במצוה זו²⁴.

סי' א ס"ה. ועי' נהור שרגא יבמות סב, ב שדקדק כן מלשון התוספתא יבמות פ"ח ה"ב 'או שנעשה אחד מהן סריס אין רשאי לבטל'. 19. ובקצת מדפוסי השו"ע השמיטו תיבת 'קטן'. 20. ראה בדברי רבינו להלן מצוה יז אות יד ובשולי המנחה שם מש"כ בענין זה. 21. כן צויין ברמ"א בשם הבית יוסף, אך באמת בבית יוסף הוא בשם הריטב"א וכדלהלן. מיהו בריטב"א לפנינו ליחא, וברמב"ן וברשב"א ובמאירי איתא כעין זה. 22. שו"ת שדה יצחק סי' א (הובא בספר ההשלמה עמ' קכח), עט סופר ח"ב כלל ל פרט ד. אולם המהרי"ט אלגאזי ה' בכורות פרק שמיני אות סה (הראשון) הוכיח מהראשונים שאף בשוגג איכא דין מצהב"ע, וכן דעת רבינו להלן מצוה י אות יט, ולפי"ז מוכח שאין פסול מצהב"ע משום חסרון כוונת מצוה. וראה שאילת יעבץ ח"ב סי' צו. 23. הגהות הגרא"ז מלצר למנ"ח במוריה שנה יח גליון ג-ד. ועי' ערוך לנו יבמות כב, א וקובץ הערות סי' יא אות א. ובעיקר סברא זו ע"ע תורת חסד או"ח סי' לא אות ג, כלי

חמדה אמור אות ז ד"ה אך באמת, ברכת שמואל יבמות סי' יב, זכר יצחק ח"א סי' מה, וראה גם להלן מצוה ב סוף אות טז ובשולי המנחה שם. 24. הליכות אליהו אה"ע סי' ד, דרך המלך ה' דעות פ"ג ה"ב, וראה כעין זה להלן ציון 78. ועי' שדי חמד כללים אות י סוף כלל לד שהעיר, שבידו לקיים המצוה בשנית. ועי' שו"ת הר צבי או"ח ח"ב סי' עו ובהגהותיו למנ"ח, ואגרות משה או"ח ח"א סי' קפת. 25. ראה תוס' סוכה ל, א ד"ה משום, ושדי חמד כללים אות מ כלל עז סק"ג. 26. חשבונות של מצוה, הגהות הגרא"ז מלצר למנ"ח במוריה שנה יח גליון ג-ד. ועי' מנחת סולת והגהות הר צבי על המנ"ח. 27. עי' חשבונות של מצוה שדן בזה ואכמ"ל. 28. לדעות להלן אות כו שמקיים מצות פו"ר גם בכה"ג. 29. להלן אות יד האריך רבינו בנידון זה, ועי"ש בשולי המנחה בכיאר דעתו ודעת החולקים עליו. 30. עי' שו"ת הרדב"ז ח"ז סוף סי' ב שנקט שאין יוצא יד"ח בולד ממזר כיון ששמו מחוי. 31. עי"ש במהריט"א שמפרש דברי הירושלמי באופ"א,

צעניו³². והמהרי"ט אלגאזי שם דעתו דעל כן השמיטו הרי"ף והר"מ הירושלמי הזה [שבי"ש האות], משום דבאמת אינו יוצא משום מצוה הבאה בעבירה, והירושלמי מיירי באונס דאין עבירה כלל³³, והם השמיטו דבר זה דהוא מילתא דלא שכיח.

ובלאו הכי ז"ע גדול איך יוצא ידי חובתו בצד מה שמרבה פסולים בישראל*, דאפילו צא על הגירות הוי הולד ממזר, «ועיין לקמן סוף מצוה זו [אות כ"ב-כ"ד] צדין פסולי קהל ממזר והדומה אי מחוייבין במצוות עשה דפרו ורבו», ואם יש הממזר שפחה יהא הולד עבד וצטר דידה אזלין ולא יתייחס אחריה כלל, ואינו צנו לשום דבר*, א"כ ז"ע מאד איך יוצא ידי חובה בולד ממזר להרבות ממזרין בישראל.

[ט] ואם היו שני צנים או שתי צנות לא קיים המצוה. ואם היו לו בן ובת וממנו והניחו צנים, דעת הר"מ כאן הל' ה' דלא יצא רק בהניחו בן ובת, אע"ג דצרא לצרמא וצרמא לצרא, כיון דזכר ונקבה הם יצא, אבל אם הניחו שני זכרים או שתי נקבות לא יצא. ודעת התוס' שם ציטמות ס"ב ע"ב ד"ה וכל, דאפילו הניחו שני זכרים או שתי נקבות יצא³⁹. ודוקא שצאו משנים, אבל אם הניח אחד בן ובת והשני לא הניח כלל לא יצא. עיין בטור וצשו"ע כאן ס"ו ובית שמואל סק"ט, כו'⁴⁰.

[י] ואם יש לו בן מגויה או משפחה כנענית, אף שנתגייר הבן או שנשחרר לא יצא, כי אינו צנו כלל כמבואר ציטמות כ"ב ע"א במשנה שם, דלכל דיני התורה אינו צנו כלל*, וזה

מתו הבנים והניחו זרע

בן מגויה ושפחה

פשוט⁴². ועיין אבהע"ז סימן ד' [ס"ה ובב"ד ד"ה ישראל] כלל גדול, בישראל הבא על הגויה או שפחה הולד הולך אחריה דאין קדושין. ומבואר להדיא ציטמות [ס"ב ע"א] וצמוס' שם ד"ה הכל מודים, וצחגיגה צ' ע"ב ד"ה לא תהו עיי"ש, כו'.

[יא] ואם יש לו צנים מחליה שפחה וחליה בת חורין, דהבנים ג"כ חיים עבד וחליים בן חורין, דמנא חלק השפחות שבה הולד הולך צטר דידה והוי עבד או שפחה, ומנא חלק בת חורין הולד בן חורין והולך אחר אביו*, עיין קדושין [ס"ו ע"ב] ואבהע"ז סי' ד' הנ"ל, (אך) [אם כן] הבן או הבת הם חליו עבד וחליו בן חורין, ולמשנה אחרונה צגיטין פרק השולח מ"א ע"ב וכמה מקומות, דכופין את רבו לשחררו, א"כ צר אולידו הוא*. אבל צבת חליה שפחה וחליה בת חורין, דבאשה אין כופין דאינה מצווה כמבואר שם מ"ג ע"ב, א"כ לאו בת אולידו היא*, כי לא תוכל להנשא לא לעבד ולא לבן חורין*, ואפילו לממזר לא תוכל להנשא מנא חלק הבת חורין שבה, דלא הוי גיורת, כי מנא חלק בת חורין הולכים אחר אביה והולד בישראל לכל דבר, וכיון דאינה ראויה להוליד, אינו יוצא.

וצראה דאף אם עברה ונצטלה באיסור, מ"מ אפשר דלרין להיות לו צנים שיצאו צהימר, דלשבת יצאה. אבל אם יש לו צנים שלא יוכלו לישא כלל ודאי לא קיים המצוה, ואינה דומה לממזר דאפשר לישא צהימר כגון גיורת, אבל זו אינה ראויה לממזר ג"כ מנא חלק הבת חורין, א"כ אפשר דלא יצא צהאי גוואל.

בשולי המנחה

לשבת יצרה, כי אף שאינו מתייחס אחריו, מ"מ נתרבה יישובו של עולם על ידו⁴¹.

ומצד חלק בת חורין הולד בן חורין והולך אחר אביו. יש מהאחרונים שדעתו שכיון שחציה שפחה וחציה בת חורין אין בה קידושין גמורים, וכמו שמצינו שהבא עליה אחר שנתקדשה אינו חייב מיתה⁴³, אף בנה אינו מתייחס אחר אביו כלל, כיון שאין ראויה להתקדש אלא בקידושי שפחה חרופה שאינם קידושין גמורים⁴⁴.

א"כ בר אולידו הוא. מבואר מדברי רבינו שאף לפני שכפו את האדון לשחררו נחשב שקיים אביו מצות פו"ר. ויל"ע בזה דהא דכופין את האדון הוא תקנת חכמים, וא"כ תלוי דבר זה בספק⁴⁵ אם ראוי מדרבנן הוי ראוי מן התורה או לא⁴⁶.

א"כ לאו בת אולידו היא. ואף שראויה היא לילד אם תשתחרר, סובר רבינו דלא סגי בזה, ואינו יוצא יד"ח אלא כשהוליד בנים שראויים לילד בפועל ועומדים לכך⁴⁷.

כי לא תוכל להנשא לא לעבד ולא לבן חורין. ומ"מ בזמן שעבד הקטע, וכן בעוד מקומות במצוה זו ואחרות, אין לה מובן, וכנראה באה להורות על קיצור והשמטת המשך הדברים על ידי המעתיק או המדפיס. ⁴¹ חמדת ישראל ח"א קונטרס נר מצוה אות נג. ⁴² כ"כ מהרש"ם ח"א סי' שה, קרן אורה יבמות כב, א ד"ה איתא, אמרי דוד סי' ק. ועי' מצפה אריה תנינא אה"ע סי' מג שחולק על זה. ⁴³ ראה בשולי המנחה להלן מצוה מג אות ז שהובאה שם מחלוקת האחרונים בגדר דין זה, שדעת רבינו והגר"ש"א שאישות קלושה היא להרבה דינים, ודעת רעק"א שאישות גמורה היא, וגויה"כ שאין חייבים עליה מיתה. ⁴⁴ שו"ת חת"ס אה"ע ח"ב סי' קנא. וראה להלן אות כ ד"ה ועוד, שגם רבינו נקט עפ"י הרשב"א שחציו עבד וחציו בן חורין, אין הולד מתייחס אחריו כיון שאף חציו הבן חורין אינו ראוי לקדש. וצ"ל שמ"מ סובר לענין חציה שפחה דסגי בהא דראויה לקידושין לענין חיוב אשם. ⁴⁵ עי' להלן מצוה ה אות ה ומצוה ט אות ד ואכמ"ל. ⁴⁶ מנחת חיים. ⁴⁷ וכמבואר לעיל אות ג לענין טומטום.

איך יוצא ידי חובתו בבן כזה שמרבה פסולים בישראל. לדעות שהביא רבינו להלן³⁴ שמי שנתגייר ולא נתגיירו בניו עימו, אף שעודם גויים, מכל מקום יצא ידי חובתו כיון שהעמיד זרע אחריו, ואף שאסור להרבות עובדי עבודה זרה³⁵, מבואר שאף בהעמדת פסולים יוצא ידי חובתו, וי"ל דהוא הדין אף אם הוליד ממזר³⁶.

ואינו צנו לשום דבר. יש להעיר על דברי רבינו, שאף שאם הוליד בן מן השפחה אינו יוצא יד"ח משום שאין הולד קרוי בנו ואין מתייחס אחריו, מ"מ כשהוליד ממזר י"ל שיוצא יד"ח כיון שראוי הממזר להוליד בנים כשרים מן השפחה. ואף שאין בניה מתייחסים אחרי אביהם, מ"מ כיון שהממזר עצמו בנו הוא, וראוי שיתקיים על ידו ישוב העולם בהיתר, יוצא ידי חובת פו"ר³⁷. וצ"ל בדעת רבינו דלא סגי בכך, ומקיים המצוה כשהוליד בן ובת רק אם ראויים הם להוליד בן ובת המתייחסים אחריהם וימשך עי"ז קיום הפו"ר מכוחו³⁸.

דלכל דיני התורה אינו צנו כלל. ומ"מ מקיים על ידי ולד זה מצות שהוצאת מצה מרשות לרשות אינה מצהב"ע משום שלפעמים אינה עבירה, ורק מחמת שחל בשבת הוי עבירה, ועפ"ז כתב שבביאת ערוה שלעולם היא עבירה, לא שייכא סברת הירושלמי. ³² עי' שו"ת ר"ע הילדסהיימר ח"א או"ח סי' קכב ואמרי דוד אות א, שדנו בסברא זו. ³³ עי"ש שביאר דמיירי באופן שממך על רוב שאינה אסורה לו, ונתברר שהיא מהמיעוט ואסורה לו, וחשיב שבא על הערוה באונס ולא עבר איסור. ועי' פרי יצחק ח"א סי' מב שחלק על המהרי"ט אלגאזי, ודעתו שאף באונס איכא פסול מצהב"ע. ³⁴ אות יג. ³⁵ ראה ע"ז כו, א. ³⁶ מנחת סולת אות ט, חשבונות של מצוה (עי"ש שביאר שאף שאין ראוי להרבותם בישראל, מ"מ גם על ידם מתיישב העולם). ³⁷ ציץ אליעזר ח"ד סי' טו אות ה. ³⁸ מנחת חיים. ³⁹ כן הוא במאירי ונמו"י יבמות שם, אך בתוס' כ"כ רק לענין שני זכרים ולא לענין שתי נקבות, ובביאור הגר"א אה"ע סי' א סקי"ד סובר כרבינו בדעת התוס', ועי' ציץ אליעזר שם אות ז. ⁴⁰ תיבת כו' כאן בסיום

בן מחציה שפחה

אך אפשר צדיעבד אם נשתחררה הבת א"כ יכולה להנשא, יש לומר דיואל. ואין לומר כיון דבשעת הלידה לא היתה ראויה, דהרי זה פשוט מאד בטומטום ונקרע צאופן דראוי להוליד לדעת הר"מ [פ"ו מהלי יבום ה"ד] צודאי יאל, א"כ הכא נמי, וא"כ יאל צנן ונת כאלו. אך אפשר כיון דרק חיים מתייחסים אחריו אינו יואל*. שזו ראיתי שנמעורר במקרה זו בפתיחה הכוללת בפרי מגדים אורח חיים [חלק שני אות כ'] עיין פס.

ומקשה הש"ס שפיר, ומה שכתבנו לעיל דהבא על חזיה שפחה וחזיה בת חורין הולד מחלק בת חורין אזיל בתר צדוי, היינו לדין דתופסין קדושין בחזיה שפחה וחזיה בת חורין, [וע"ע לקמן מצוה נ"א אות כ"ד 61], ואי"ה צדיני עריות נאריך צוה, [עיין מצוות קפ"ט קצ"א קצ"ב ר"ג].

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן. וחייב אדם להשתדל בה משהוא ראוי לה, והוא הזמן שנתנו חכמים זכרונם לברכה לישא אשה.

ד. באבות פ"ה מכ"א, בן שמונה עשרה לחופה, עיין מנ"ח אות א.

ולפי מה שציארנו דהבא על חזיה

שפחה וחזיה בת חורין הולד הוא חזיו עצד וחזיו בן חורין, יש להקשות דהא דאמרין פרק השולח שם מ"ג ע"א, חזיו עצד וחזיו בן חורין שקידש קידושיו קידושין או לא, כיון דלא חזיא לכוליה וכו', וצ"ע למפוט משור שהמית חזיו עצד וחזיו בן חורין דנותן חזי קנס לרבו וחזי כופר לירשיו, ואי אמרת קידושיו לאו קידושין יורשין מנא ליה. ועיין בתוס' ד"ה ואי, כיון דלא הוי מאי יורשיו נפשיה, הוה ליה לאוקמי בפשיטות, שהמית השור חזיו עצד וחזיו בן חורין הולד מחזיה שפחה וחזיה בת חורין שצא עליה ישראל, והולד הזה חזיו עצד וחזיו בן חורין מנד חלק חזיו, ואם האב יש לו עוד צנים הרי הם אחיו מנד חלק הבת חורין, א"כ שפיר נותן חזי כופר לירשיו, חזיו או אחיו מנד האב, נהי דלא משכח ליה יורשין בניו או יואלי חלני, הלא כל משפחת צית חזיו נקראים יורשים, ומה הקשה המקשן.

ויש ליישב דנראה שם דמאן דסוצר חזיו עצד וחזיו בן חורין שקידש אין קידושיו קידושין, גם אם קידש אחד חזיה שפחה וחזיה בת חורין אינה מקודשת, עי"ש בש"ס דכמה סוצרים כן, ואנן לא קיימא לן הכי, עיין בר"ן קידושין [ג' ע"ב מדפי הרי"ף] וצבא הע"ז סי' מ"ד [ס"ב], ויש לומר דהש"ס רואה לפשוט למאן דאמר דחזיו זה צוה, אם כן אם קידושה לא הוה קדושין אין הצן מתייחס אחריו כלל והולך בתר ידיה, ואין לו משפחת אב כלל*.

[יב] **ואם** אדם טריפה חייב צפריה ורביה, זה תלוי, אי טריפה מוליד ודאי חייב, דטריפה חייב בכל המצוות, ואי אינו מוליד פטור. וכבר עמדו על מצוה זו צעל פרי חדש צספרו מים חיים שו"ת סי' צ' הביאו צעער המלך פ"א משחיטה ה"א, וצכרתי ופלתי סי' נ"ז סק"ת, ואין כאן מקומו⁶².

[יג] **ואם** גוי היו לו צנים צגיומו ונתגייר הוא והם, קיים מצוה פריה ורביה, אע"ג דגר שנתגייר כקטן שנוולד דמי, כיון דצגיומו זרעו מיוחס אחריו קיים, עיין גמ' יצמות ס"ב ע"א ושו"ע כאן ס"ז. ודעת כמה פוסקים [הביאם שם הבית שמואל סק"ב] משמע דאפילו לא נתגיירו הצנים קיים פריה ורביה, אך צר"מ פט"ו מאישות ה"ו וצטור כאן פסקו דוקא אם נתגיירו הצנים ג"כ. ונראה דוקא אם היו לו צנים צגיומו מן הגויות, כיון דזרעו מיוחס אחריו, קיים צגירותו ג"כ, אבל אם היו לו צנים מישראלית, כיון דאין הצנים הולכין אחריו דקיימא לן [יבמות מ"ה ע"ב] גוי ועצד הצא על בת ישראל הולד ישראל לכל דבר, א"כ צודאי לא היה הזרע מתייחס אחריו כלל, ואף שנתגייר לא קיים המצוה*. רק אם היו מגויה, דצאומות הולכין אחר הזכר ואז מתייחס אחריו, א"כ קיים צגירותו, כן נראה לענ"ד פשוט, [ועיין עוד לקמן אות ט"ז].

[יד] **והנה** לפי מה דקיימא לן [שו"ע כאן ס"ו] היו לו צנים ומתו לא קיים המצוה, נראה צעליל דמצוה זו אינה כשאר מצוות, לולב ומנא ודומיהם, דאין להם משך זמן רק מיכף שעשה המצוה יאל, אבל כאן אינו כן, דהציאה לא הוי גוף המצוה רק הכשר מצוה, ועיקר המצוה היא לידת הצנים*,

ומתו לא קיים המצוה, נראה צעליל דמצוה זו אינה כשאר מצוות, לולב ומנא ודומיהם, דאין להם משך זמן רק מיכף שעשה המצוה יאל, אבל כאן אינו כן, דהציאה לא הוי גוף המצוה רק הכשר מצוה, ועיקר המצוה היא לידת הצנים*,

בשולי המנחה

ואין לו משפחת אב כלל. יש שנקטו, שאף שאין לאמו קידושין מכל מקום כיון שיש לאביו קידושין במקום אחר הבן מתייחס אחריו⁵⁸. וכן יש לדקדק ממה שמצינו בקידושין⁵⁹ דאף שאין קידושין תופסין בשפחה הוצרך הכתוב ללמד שולדה כמותה, ומוכח שאע"פ שאין קידושין תופסין באם מ"מ י"ל שהולד מתייחס אחר אביו אם יש לאביו תפיסת קידושין במקום אחר⁶⁰.

ואף שנתגייר לא קיים המצוה. כן נראה מלשון הרמב"ם⁶³ והטוש"ע⁶⁴ 'נתגיירו הוא והם', ומשמע דמיירי בבנים מעובדת כוכבים, אבל בבנו מישראלית לא קיים המצוה כיון שאינו מתייחס אחריו. אולם יש שפירש דברי הגמ', שאף אם היו לו בנים מישראלית קיים המצוה⁶⁵.

ועיקר המצוה היא לידת הבנים. יש שהוכיח כדעת רבינו לדעת הראב"ד. ⁵⁶ חולין פ, א. ⁵⁷ חשבונות של מצוה עי"ש. ⁵⁸ חת"ס גיטין מג, א ד"ה ראוי, דבר אברהם ח"א סי' ה בהגהה. ⁵⁹ סח, ב. ⁶⁰ דבר אברהם שם. ⁶¹ ושם הביא רבינו שכ"כ המקנה בקונטרס אחרון סי' מד ס"ב. ⁶² ע"ע אבני מילואים שו"ת סי' ח, שו"ת רעק"א קמא סי' כד, ספר יהושע פסקים וכתבים תשובות סי' רכז, עמודי אור סי' מט. ⁶³ הל' אישות פ"ו ה"טו. ⁶⁴ אה"ע סי' א. ⁶⁵ הגהות חות יאיר על הרי"ף יבמות יט, ב (מדפי הרי"ף).

עברי נוהג יכולה להנשא לעבד עברי שהוא מותר בה⁴⁸, וראויה לפור"ר בדרך היתר⁴⁹.

כיון דרק הציים מתייחסים אחריו אינו יוצא. מצינו באחרונים שנחלקו בגדר חזיו עבד וחזיו בן חורין, דעת הטורי אבן⁵⁰ שדנים את מי שחזיו עבד וחזיו בן חורין כשני חצאים נפרדים, שלאחד מהם דיני עבד גמור ולשני דיני בן חורין גמור, ודעת רעק"א⁵¹ שנידון כאדם אחד שיש לו מקצת דיני עבד ומקצת דיני בן חורין⁵². ודעת רבינו בכמה דוכתי שכל מחצה נידון כגוף בפני עצמו, וחזיו הבן חורין נידון כישאל גמור ויש לו חובות וזכויות כאדם שלם⁵³, ועפי"ז צידד שאביו יוצא בו ידי חובת פור"ר⁵⁴. ומ"מ נסתפק שמא אינו יוצא בו, כי אין כל גוף הולד מתייחס אחריו⁵⁵. ויש שציידד לתלות נידון זה בפלוגתא בגמ' א"ם⁵⁶ שה' הוא אפילו מקצת שה⁵⁷.

⁴⁸ ועי' להלן לענין תפיסת קידושין ויחוס הולד. ⁴⁹ מנחת חיים. ⁵⁰ חגיגה ב, ב ד"ה לישא, ושם ד, א ד"ה איצטריך. ⁵¹ חגיגה ד, א תור"ה לא. ⁵² ועי' קהלות יעקב חגיגה סי' א, גיטין סי' לב אות ד, וב"ב סי' יא מש"כ בענין זה. ⁵³ ראה להלן מצוה ב אות י, מצוה ח אות יב, מצוה לג אות ב, ומצוה עה אות ב, ובשולי המנחה שם, ולהלן מצוה ת אות א. ⁵⁴ וכן נקט רבינו להלן אות טו ד"ה והנראה, ואת כ. ⁵⁵ וראה משנ"ת לעיל אות ד לענין אנדרוגינוס

חיובה בסריפה

נתגייר ויש לו בנים

מחות המצוה

קיומה
בשעת
הפטור

וזכר רגע חל עליו החיוב, ואם מתו לא קיים מכאן ולהבא, וזה פשוט.⁷³

רובה מיושז על נכון מה שהקשה בפרט טורי אצן להגאון שאגת אריה זראש השנה כ"ח ע"א, זהא דמצואר שס כפאו ואכל מנה יאל, דכפאו מאן, אילימא כפאו שד והתניא וכו' כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו וכו', ומצואר שס דעל כן לא יאל ידי חובה זכאילת מנה כשהוא שוטה, כיון דלז פטור מן המנאות ואינו נפטר בזמן החיוב זמה שעשה בזמן הפטור. והקשה על זה בפרט טורי אצן היאך מצואר כאן היו לו זנים זגיותו ומתגייר קיים המנאה, הא זגיותו פטור מפריה ורביה זבני נח אינם מנאיים* «עיינן לקמן [אות י"ט] דזברינן א"ה», והיאך נפטר עתה בזמן החיוב לאחר שמתגייר*, יעוין שס שהאריך זזה. ולפי מה שכתבנו לא קשה מידי, דזשלמא מנה ולולב דיאל המנאה כשאכל מנה או נטל לולב, על כן שפיר אי נטל או אכל זעת שהיה פטור אינו פטור לזמן החיוב, אכל הכא דהמנאה היא זכל רגע והמנאה שיהיו לו זנים, א"כ זגירותו זעת שחל עליו החיוב מקיים מנות פריה ורביה דהרי יש לו זנים, ואין אנו זריכין לזא מחמת קיום המנאה דמתחילה, דאף אס קיים המנאה מתחילה לא מהני זבני לו זנים ומתו, רק עיקר המנאה שיהיו לו זנים וימייחסו אחריו, והרי הוא מקיימה זעת, ורק ההכשר מנאה נעשה זפטור, דהיינו הזעילה, וזו [אינה] המנאה העיקריית רק היות הזנים.

וכמו זעשה המנה זעודו גוי «וישראל עומד על זביו דמהני להרבה שיתות, עיינן זאו"ח ריש סי' ת"ס», אף על פי זכלא העשייה לא היה עושה ואוכל המנה, והאכילה זאה לו ע"י העשייה והעשייה היחה זפטור, מ"מ זדאי יאל כי המנאה היא זחיוב. והכא נמי הזנים דהס עיקר המנאה הס זשעת החיוב, ורק ההכשר מנאה דהיא הזעילה היא זפטור, אכל עיקר המנאה היא זזמן החיוב. והראיה, דאס מתו לא קיים המנאה דאינו יואל זעת זמה שיאל זבר, ואין שזס דמיון כלל לכפאו ואכל מנה⁷⁴, ועיינן לקמן דזברינן זמנאות ספירת העומר [מצוה ש"ז אות ו].

ועל פי הנ"ל אינו זבני דברי התוס' זצא זמנא י"ג ע"א ד"ה זופין, וחגיגה ז' ע"ז ד"ה ליאל [השני], שהקשו דליתי עשה דפרו ורצו לדחות הלל זעשה דלא יהיה קדש, ומירצו דלא היו זעידנא, דהלל זעשה היא זשעת הערלה והעשה היא זגמר זיאה. ולפי הנ"ל הנה זגמר זיאה ג"כ לא קיים העשה, והגמר זיאה אינו אלא הכשר מנאה דאי אפשר להוליד זלא זה*. אף לפי זה היו ההערה גס כן הכשר מנאה דאי אפשר זלא זה, «ועיינן זטורי אצן שס שהשיג זזה על דברי התוס'». אף גס לזכרת התוס' אינו מזזן החילוק זין הערה לזמר זיאה, דאף זגמר זיאה דעיינן לא קיים המנאה. ולומר זכיון דזגמר זיאה מזליד, ורוז נשים מתעברות ויולדות, וזכל מקום אזלינן זמר רוזא, והיו זאלו ילדה. זה אינו, דהרי אפילו נתעברה לא קיים המנאה, דזבן

בשוליי המנחה

מהמבואר בגמ'⁶⁶ שאם מתו הבנים ויש לו בני פטור הוא ממצוה זו, ואם נאמר שקיום המצוה תלוי במעשה, היאך נפטר בכך שיש לו בני בנים, הרי אין זה ע"י מעשיו, וע"כ שקיום המצוה הוא ע"י מה שיש לו בנים⁶⁷.

ויש שכתבו, שכיון שלידת הבנים אינה תלויה בו, ורק מעשה הביאה הוא בידי האדם, אין הביאה נחשבת הכשר מצוה אלא היא עיקר המצוה, אלא שיוצא ידי חובתו רק אם נולדו לו בנים מחמת ביאה זו, ומ"מ לידת הבנים אינה עצם המצוה⁶⁸. וכן משמע ממש"כ הרשב"א⁶⁹ שבאומר הנאת תשמישך עלי נימא מצוות לאו ליהנות ניתנו כיון שחייב בפור', ומסתבר שבהכשר מצוה אין לומר כן, ומוכח שסובר שהביאה היא עצם המצוה⁷⁰.

ויש שחידשו, שבכל ביאה מקיים מצוה זו, כיון שגדר המצוה הוא להשתדל להוליד, ומה שמצינו שיעור במצוה זו שיליד בן ובת, היינו שלאחר שנולדו לו בן ובת פטור הוא מחיוב זה מכאן ולהבא⁷¹.

ובאופן אחר י"ל, שאמנם קיום המצוה הוא כשיש לו בן ובת, אבל מ"מ מעשה המצוה המוטל על האדם הוא הביאה עצמה⁷². דבני נח אינם מצויים. להלן⁷⁴ הביא רבינו שכן דעת התוס' ⁶⁶. יבמות סב, א. ⁶⁷. שיעורי רבי דוד יבמות שם אות ערה. ולשיטת דלהלן שהמצוה היא מעשה הביאה, ז"ל דמ"מ ע"י שהוליד בן ובת יצא ידי חובתו, ואינו חוזר ומתחייב במצוה זו כל זמן שהם או זרעם קיים בעולם. ⁶⁸. חמדת ישראל עשה ריב, בית שערים יו"ד סי' רכו, חשבונות של מצוה, הגהות הגרא"ז מלצר למנ"ח במוריה שנה יח גליון ג-ד. ⁶⁹. נדרים טו, ב. ⁷⁰. זיץ אליעזר ח"ד סי' טו אות ד. ⁷¹. בית אהרן גיטין מא, א, הר זבי אור"ח ח"ב סי' עו, אגרות משה אה"ע ח"ב סי' יח. וכן משמע לשון החינוך 'וכמה בנים יהיו לו ויפטור', אולם הרמב"ם הלי' אישות פט"ו ה"ד כתב 'כמה בנים יהיו לו ותתקיים המצוה בידו', ומשמע שסובר שרק ע"י שיש לו בן ובת מקיים המצוה.

בסנהדרין. אולם דעת כמה ראשונים שבני נח מצויים על פריה ורביה⁷⁵, ולשיטתם לא קשיא קושית הטורי אבן. והיאך נפטר עתה בזמן החיוב לאחר שנתגייר. יש שתירצו קושיא זו, שרק אם עשה המצוה בזמן שאינו בן דעת לא יצא ידי חובתו, כי אין שייך אצלו כלל מעשה מצוה, אבל גוי שעשה מצוה אע"פ שאינו חייב בה מ"מ יכול לקיימה ויש לו שכר כמי שאינו מצווה ועושה⁷⁶, ולכן יוצא ידי חובתו בבנים שהיו לו בגיותו⁷⁷.

ויש שכתבו, שאמנם ככה"ג אינו מקיים מצות פור', אלא שמ"מ אינו חייב לקיימה עתה כיון שיש לו בנים⁷⁸. והגמר ביאה אינו אלא הכשר מצוה דאי אפשר להוליד בלא זה. לדעת הסוברים שמצות פור' היא עצם מעשה הביאה, מבוארים דברי התוס', שדוקא העראה היא לפני זמן המצוה, אבל גמר ביאה שאז ראויה להתעבר, הוי גוף המצוה וראוי לדחות הלאו⁸⁰.

ויש שכתב באופן אחר, שאף שקיום המצוה הוא בלידת הבנים, מכל מקום מעשה המצוה המוטל על האדם הוא הביאה עצמה, ודין בעידנא לענין הא דעשה דוחה לא זעשה, תלוי במעשה המצוה ולא בשעת קיום המצוה⁸¹.

⁷². וראה להלן ציון 81 נפק"מ בזה לענין עדל"ת. ⁷³. וע"ע להלן אות כה-כו. ⁷⁴. אות לא. ⁷⁵. רש"י יבמות סב, א ד"ה בן נח, מאירי שם, שאילתות שאילתא קסה, וע"ע תוס' חגיגה ב, ב ד"ה לא, ומהרש"א שם. ⁷⁶. ראה רמב"ם הלי' מלכים פ"י ה"י. ⁷⁷. כלי חמדה פ' ויגש אות ב, רבבות אפרים. וע"ע מהר"ם שיק וערוך השלחן אה"ע סי' א ס"ה וסי"ט. ⁷⁸. צפנת פענח זנינא ח"א דף לג טור ד ושול"ת צפנת פענח (ורשא) סי' קפה, הליכות אליהו אה"ע סי' ד. וע"ע לעיל ציון 24. ⁷⁹. כ"כ בקבא דקשייתא אות עב. ⁸⁰. בית אהרן גיטין מא, א, הר זבי שם. ⁸¹. קונטרס דברי סופרים סי' ג אות כה, קובץ הערות סי' סט אות כו-כח.

דחיית ל"ת
עבור עשה
של אחר

או בת לחוד לא קיים כלל*, ולא שכיח כלל דתלד תאומים זכר ונקיבה, ודברי המוס' נריכין עיון כעת.

[טו] ובהיותי צוה ראיתי דמה שתירלו המוס' צבא צמרא הנ"ל צמירוך הצ', דאין עשה דוחה לא תעשה, דצדידה ליכא עשה, והיאך תדחה היא הלא תעשה דצדידה ליכא עשה, וכעין סברא זו מצואר צמוס' כמזות מ' ע"א ד"ה אי, גבי אנוסה, דאם אינה ראויה לצבא בקהל לא ישאנה, ופרוך הש"ס מימי עשה דולו תהיה לאשה ותדחה הלא תעשה, ומתוך אי אמרה לא צענינא לימא לעשה כלל, ומפרש המוס' דכיון דצדידה ליכא עשה היאך תדחה הלא תעשה, יעוין שס צמוס'. ולכאורה אין דמיון לשם, דשם אס היא אינה רואה מסתלקת העשה לגמרי, ולמה תחטא, אצל כאן אין העשה שלו מסתלקת, דהוא חייב צעשה זו תמיד רק שאינו יכול לקיים, אפשר צכהאי גוונא מזהו עליה שמתחטא כדי לזכות לחצירה היכי דלא פשע, כמצואר צראשונים⁸⁵. אך סברת המוס', דבכל ענין כיון דצמחד ליכא עשה, אף שצבירו יקיים עשה, לא דחי, כיון דאללה אין עשה*. ומי יחלוק עליהם מסברא צאין ראה מהש"ס.

ומצאתי צקונטרס תוספת יום הכיפורים למהר"מ בן חצי ציומא פ"ו ע"ב גבי גדולה משוצה שדוחה לא תעשה, שצמציא סברא זו צסם אחרונים, דכל היכא דשנים מזהרין והעשה אינו אלא צמחד לא דחי, כיון דלגבי השני ליכא עשה, ותמה עליהם מהש"ס כמזות הנ"ל, דאמאי לא קאמר צפשיטות דלהכי לא דחי העשה ללא תעשה דצדידה ליכא עשה. ולא ראה דברי המוס' שצממת פירשו בן כונת הגמ'⁸⁷. עוד תמה עליהם מחייבי לאוין דמתייצמין מן התורה דעשה דיצום דוחה הלא תעשה, עיין יצמות כ' ע"ב, והיאך דחי, הלא צדידה ליכא עשה, דמזות עשה דיצום

הוא רק אצל היצם, אלא ודאי כיון דהיצם יקיים המזוה, דוחה הלא תעשה אף דצדידה ליכא עשה, עד כאן מורף דברי המוספת יום הכיפורים. ואני תמה, דדברי האחרונים הנ"ל מפורש צמוס' כאן צעצד, דאין עשה דפרו ורבו דוחה לא יהיה קדש דצדידה ליכא עשה. ומה שהקשה המוספת יום הכיפורים מיצום דחייבי לאוין, הנה צממת מצואר צספר פני יהושע צסוגיא דכמזות הנ"ל, דמזות עשה דיצום חל עליה ג"כ⁸⁸. אכן המעיין צר"מ ריש פ"א מיצום שכתב מזות עשה שייצם אדם וכו' ומזות עשה מן התורה לחלוץ לה, נראה דהמזוה רק עליו. והרב המחבר לקמן מזהו תקצ"ח ותקצ"ט מונה מזות יצום וחלינה, ומסיים ונוהג צזכרים וכו', ואי חל עליה ג"כ הוא ליה לסיים ונוהג צזכרים ונקצות דכרו, נראה דדברי המהר"מ בן חצי.

והנראה לפענ"ד צישוב קושימו מיצום דחייבי לאוין, דיס לומר דהרי עיקר הלא תעשה שהאשה מזהרת צפסוליס מצואר ציצמות צפרק יש מותרות פ"ד ע"ב, דאמקס אשה לאיש, וכל מקום שהוא מזהר האשה ג"כ מזהרת, וציצום כיון דהאיש אינו מזהר דחתי עשה ודחי לא תעשה, היא ג"כ אינה מזהרת*, וכי היכי דהעשה לימא גבי דידה לימא ג"כ ללא תעשה, ודיו לצבא מן הדין וכו', ואף דאלל האיש הוא רק דרך דיחוי, (תימי) [מ"מ] מהי מימי, כיון דהוא אינו מזהר היא ג"כ אינה מזהרת*. ומ"מ גבי אנוסה דברי המוס' נכונים, דצדידה ליכא עשה, אף דהוא אינו מזהר, מ"מ אי אמרה וכו' איסתלק העשה מכל וכל⁸⁹, אצל גבי יצום דהעשה צמקומו עומד, למה לא יקיים כיון דהיא ג"כ לא תעביד איסורא. ומשום הכי חתי שפיר מה שכתבו המוס' צעצד דאין עשה דוחה לא תעשה דצדידה ליכא עשה, דעל כרחק כונת המוס' צקושימס דתימי עשה דפרו ורבו לדחות הלא תעשה

בשולי המנחה

בהם, ולכן מסתבר שמוזהר הוא לדאוג לקיומם, ואף ערב הוא לעשות שחבירו יקיים, אבל במצוות שאינו מחוייב בהם אין לו לחטוא לצורך שיקיים חבירו מצוה⁸⁶. היא ג"כ אינה מזהרת. יש שהעיר, שרק לענין פסולי כהונה תלויה אזהרת האשה באזהרת האיש, כיון דעיקר האזהרה נאמרה באנשים, והדין נותן שלא יהא טפל חמור מן העיקר. אולם לענין לאו דאשת אח שאיש ואשה שוים בו⁸⁹, י"ל שהיא מזהרת אע"פ שהאיש אינו מזהר⁹⁰. כיון דהוא אינו מזהר היא ג"כ אינה מזהרת. סברת רבינו צ"ב, שהרי אף האיש מזהר עליה בל"ת, אלא שקיום העשה דוחה ל"ת, וא"כ כיון שהוא בכלל האזהרה מסתבר שאף היא בכלל האזהרה⁹¹. וי"ל בדעתו, שגדר עשה דוחה ל"ת הוא שאינו מזהר על הלאו לגבי מצב זה שיש בו קיום העשה⁹², ולכן לגבי האיש חשיב שאינו מזהר על הלאו במקום דאיכא עשה, וממילא אף האשה אינה מזהרת באופן זה אף שאצלה ליכא דין דחיה.

שאינה מזהרת שפיר י"ל דערל"ת, ועי' רעק"א כתובות שם שכתב שמ"מ אסור משום ספיה. 88. כן הוא בהפלאה כתובות כד, ב, וכ"כ רעק"א בהגהות שם. 89. כמבואר בתורת כהנים אחרי מות פרשה ט פ"ג וקידושין לה, א, שהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. 90. חשבונות של מצוה. ועי' שהוכיח מדברי הרא"ם בתוס' סוף נדרים כסברת רבינו, והאריך לדון בזה. 91. הערות במס' כתובות מ, א בתו"י. 92. כמבואר בפירוש רבינו נסים גאון שבת קלג, א ד"ה אימור, דגדר ערל"ת הוא שלא נאמר הלאו היכא דאיכא עשה. 93. עי' שדה יצחק סי' א ומנחת יחיד מש"כ בזה.

דבבן או בת לחוד לא קיים כלל. לדעת הסוברים⁸² שבכל ביאה מקיים המצוה כיון שעוסק בפו"ר, והדין שילודו לו בן ובת הוא רק תנאי ושיעור המצוה, שעד אז חייב לעסוק בפו"ר, מיושבים דברי התוס'.

ואף לפי"ד רבינו שמקיים המצוה רק כשיש לו בן ובת, י"ל שגם בהולדת בן או בת, היות והתחיל להתעסק בגוף המצוה והוא חלק מקיום המצוה סגי בזה לדחות הלאו, וכמו שמצינו עדל"ת במילה בצרעת, אף שעל הלאו עובר בשעת חתיכת הערלה היינו קציצת הבהרת והעשה לא מתקיים אלא לאחר הפריעה⁸³, וכן מצינו בעשה של גילוח מצורע שדוחה ל"ת של נזיר, אף שתיכף כשגילח שתי שערות עובר בלאו, ומצות גילוח לא קיים עד שיגלח כולו, מ"מ חשיב בעידנא, משום שכל שצרה ושערה היא חלק ממצות הגילוח⁸⁴.

כיון דאצלה אין עשה. ובסברת דברי התוס' יש שביאר, שמה שאומרים לאדם לחטוא כדי שיוכה חבירו היינו במצוות שחייב

82. לעיל ציון 71. 83. עי' נמוק"י ב"מ טז, א (מדפי הרי"ף) בשם הר"ן. 84. קונטרס דברי סופרים שם אות כד, קובץ הערות שם, דברי יחזקאל סי' יב אות טז, הגהות הקהלות יעקב על המנ"ח במוריה שנה יח גליון ג-ד. 85. ראה תוס' שבת ד, א ד"ה וכי, ובשיטה מקובצת כתובות שם בשם הרמב"ן. 86. חשבונות של מצוה, ועי' שון בדברי הגמ' בכתובות שהוצרכו לסברא דאי אמרה לא בעינא ליכא לעשה. 87. כן העיר בהגהות רעק"א על תוספת יוה"כ שם. וכתב שאפשר שמהראשונים שביארו באופ"א ולא ניחא להו בסברא זו מוכח כסברת התוס' יוה"כ. ועי' ערוך לנר יבמות כ, א שיש לדחות דלא מוקמי' בהכי משום שבקטנה

ללא יהיה קדש, היינו דישא צת חורין*, ויואל מנד חלק בן חורין שלו המצוה¹⁰³, אבל כשישא שפחה הולד הולך אחריה ולא יקיים המצוה כמצוה לעיל. והנה התוס' סבירא להו דעבד ושפחה הס בלאו דקדש וקדשה, כדעת התרגום אונקלוס על פסוק ולא תהיה קדשה מצנות ישראל [דברים כ"ג, י"ח], לא תהי אמתא מצנת ישראל לגבר עבדא, ולא יהיה קדש, ולא יסב גברא מצני ישראל אמתא אמתא, על כל פנים לאו דנת ישראל שלא מקח עבד מפורש הלאו בתורה, ולא משום דאתקש אשה לאיש, ומתרגמים התוס' שפיר דצדידה ליכא עשה ולאוי איכא, ואין לומר כל היכא דהוא מוזהר וכו', דהרי הכא הלאו מפורש על האשה לחודה, מה שאין כן צשאר כל הלאוין שבתורה הלאו נכתב בלשון זכר ואתקש אשה לאיש, ושפיר כתבו התוס' דכיון דצדידה ליכא עשה לא אחי עשה ודחי לא מעשה*.

ועיין תוס' צבא צתרא הנ"ל וגיטין מ"א ע"א ד"ה לישא, כתבו דמימי עשה דפרו ורבו וכו', וצחגיגה הנ"ל נרשם צחי

עיגולין עשה דלשבת, והעיקר כמו שכתבו צבצא צתרא וגיטין, דהאיך יוכל עשה דצברי קבלה לדמות לא מעשה דצברי תורה*, וזה פשוט. ואי"ה צדיני יצום [מצוה תקצ"ט] יצואר ג"כ דין האשה אם מחויבת צמנות עשה דיצום.

[טז] **בחזור** לענינו [הג"ל אות י"ג] צגוי ונתגיירו צניו עמו, כיון דלא עשה צפטור רק ההכשר מצוה, ועיקר המצוה נעשית צעת החיוב, קיים מצות עשה. אך נראה דאם נתגייר וצניו קטנים, כדין גר קטן דמטבילין אותו על דעת צית דין, כל זמן שהצנים קטנים לא יצטל ממצות פריה ורביה¹¹⁰, דלמא ימחו כשיגדלו* ונעשו גויס למפרע¹¹⁴, עיין ר"מ פ"י ממלכים ה"ג מש"ס דכתובות י"א ע"א, וזה פשוט¹¹⁵. וצנתגיירה מעוברת אינם יכולים למחות* (תפארת למשה יורה דעה ס"ו רס"ח ס"ו), והטבילה תהיה עם ידיעת צית דין, ואם אין יודעים שהיא מעוברת עיין דגול מרצבה שם ס"ו.

[יז] **ואם** הגוי היו לו צנים צגיות משפחה כנענית שטבילה לשם

נתגייר עם בניו הקטנים

בנים מגיותו משפחה

בשולי המנחה

דירה. אולם בחציו עבד וחציו בן חורין שאצלו אין לאו, כי רק את הישראלית הזהירה תורה שלא תנשא לעבד¹⁰⁶, ול"ש אצלו גדר עדל"ת, אין העשה שלו דוחה את הלאו של האשה¹⁰⁷. דהאיך יוכל עשה דצברי קבלה לדחות לא תעשה דצברי תורה. יש שהקשה עוד, שמדברי התוס'¹⁰⁸ מבואר שעיקר העשה דלשבת יצרה אינו מתקיים בשפחה, ומקיים רק שבת כל דהו, וא"כ היאך ידחה לאו דאורייתא¹⁰⁹. דלמא ימחו כשיגדלו. לענין גר קטן שיכול למחות כשיגדיל נחלקו הראשונים איך נוהגים בו בעודו גוי קטן. י"א שלא הקילו בו לדונו כישאל לפני שהגדיל אלא לענין איסורים דרבנן כגון מגעו ביין¹¹¹, וי"א שאף לענין איסורי תורה יש לסמוך על גירותו, שכיון שמתגדל בקטנותו כישאל חזקה שלא ימחה כשיגדיל, ורק לענין ממון כשיש ספק אם נתחייב לו ישראל ממון אינו נותן לו, דחיישינן שמא ימחה ויהא גוי למפרע¹¹². ונראה שדין זה שחידש רבינו שלא יבטל אביו מחיוב פור"ר תלוי במחלוקת זו, שלסוברים שלענין דאורייתא חיישינן לא יבטל מפור"ר, ולחולקים עליהם וסוברים שאפשר לסמוך שלא ימחה אף לענין איסורי תורה, אף כאן יכול האב לסמוך על החזקה שלא ימחה הבן ופטור מפור"ר¹¹³.

ובנתגיירה מעוברת אינם יכולים למחות. רבינו נקט, שאם נתגיירה מעוברת וילדה יוצא בבנים אלו יד"ח פור"ר לדעת הסוברים שהם נעשים גרים מיד וא"צ קבלת מצוות כשיגדילו. ויש שדן ברכות כב, א ד"ה רש"י. 107. כלי חמדה פרשת נשא (כב-ד). ועי' תורת חסד אר"ח ס"ו לא את ד, ובשדה יצחק ס"ו א מש"כ בזה לרבינו. 108. יבמות סב, א ד"ה הכל ובי"ב יג, א ד"ה לישא. 109. פרי יצחק ח"א ס"ו מא. ועי' בית אהרן גיטין שם, והגהות אמרי ברוך על טורי אבן חגיגה ב, ב. וראה מנחת סולת שציין לדברי המגילת אסתר ל"ת סט, שנקט שעשה מדברי קבלה דוחה ל"ת דאורייתא. 110. לדעת הרמב"ם המובא לעיל שם שאם לא נתגיירו לא קיים עשה דפור"ר. 111. ריטב"א כתובות יא, א בשם יש שפירשו. 112. ריטב"א שם, רשב"א כתובות שם ד"ה ותמיה. 113. מנחת חיים. 114. עי' לבוש מלכות אהע"ז ס"ו א ס"ז שנסתפק בדין גר שנתגיירו בניו עמו וחזרו לסורם אם קיים פור"ר, וראה אוצר הפוסקים שם ס"ה סקמ"ה בשם הגר"ז מלצר בביאור ספיקו. 115. היינו לפי מש"כ רש"י ורשב"א וריטב"א כתובות שם שאף באופן זה יכולים למחות כשהגדילו, וכן דעת שאר ראשונים שם. ובשו"ת חת"ס יו"ד ס"ו רנג נקט בדעת הרי"ף והרמב"ם, שאם נתגיירו עם אביהם אינם יכולים

היינו דישא בת חורין. כן פירשו עוד אחרונים שאין להתיר לו שפחה מטעם עדל"ת, וקושית התוס' היא שישא בת חורין⁹⁴. ובבבני מילואים⁹⁵ העיר על פירוש זה, שאף אם ישא בת חורין אינו מקיים מצות פור"ר לדעת התוס'⁹⁶ שחציו עבד וחציו בן חורין אין בנו מתייחס אחריו כיון שאין לו קידושין בשום מקום⁹⁷. וצ"ל לפירוש זה שקושית התוס' שעשה דפור"ר ידחה הלאו, היא לסוברים שקידושיו קידושין, ויש לו יורשין⁹⁸. אמנם יש מבעלי התוס' שהקשו להדיא שיהא מותר בשפחה משום שעשה דוחה לא תעשה⁹⁹. וצריך לפרש דבריהם עפ"י לשון התוס' בחגיגה¹⁰⁰ שהקשו שידחה הלאו מחמת הציווי דלשבת יצרה, ועשה זה מקיים גם כשישא שפחה, ואע"פ שאין הולד מתייחס אחריו¹⁰¹. אולם להלן¹⁰² תמה רבינו על לשון התוס' שם, שא"א שעשה דלשבת יצרה שהוא מדברי קבלה ידחה לאו דאורייתא.

דכיון דבדידה ליכא עשה לא אתי עשה ודחי לא תעשה. יש שתירצו קושיא זו באופן אחר, שרק במקום שאין קיום המצוה תלוי באדם מסוים סוברים התוס' שאין העשה דוחה ל"ת אצלו, כיון שאפשר לעשות כן ע"י אחר, והוא אינו מוזהר על העשה, אבל ביבום שקיום המצוה תלוי דוקא ביבמה זו¹⁰⁴, מותרת לו משום עשה דידיה¹⁰⁵.

ועוד יש ליישב, שלענין יבום שהלאו הוא גם כדידיה וניתן להידחות אצלו משום העשה, דוחה העשה דידיה גם את הלאו

94. מהר"ם ורש"ש גיטין מא, א, צל"ח פסחים פח, א (ועי"ש שפירש קושיית התוס', שישא חציה שפחה וחציה בת חורין). 95. ס"ו א סק"ג. 96. גיטין מג, א ד"ה ואי. 97. וכן נקט רבינו להלן אות כ ד"ה ועוד. 98. הגהות אמרי ברוך לטורי אבן חגיגה ב, ב ד"ה לישא. וראה עוד להלן אות כ ובשולי המנחה שם בענין קיום מצות פור"ר ע"י חציו עבד וחציו בן חורין שנשא ישראלית. 99. תוס' ישנים ב"ב שם, תוס' הרא"ש גיטין שם, ותוס' הרשב"א פסחים שם. וראה צל"ח פסחים שם, שכן מבואר מלשון התוס' פסחים שם שתירצו שאפשר לה בעבד, ומשמע שהקשו שישא שפחה. 100. ב, ב ד"ה לישא. 101. אבני מילואים שם, שושנת העמקים כלל ד. 102. ד"ה ועיין. למחות כשהגדילו. 103. עי' לעיל אות יא ולהלן אות כ אם יוצא יד"ח פרו רבו ע"י ולד שחציו מתייחס אחריו. 104. ואף משועבדת היא להקים שם למת, ואסורה מה"ט לשוק, ונקנית ליבם בעל כרחיה. 105. בית מאיר כתובות מ, א ד"ה אבל, חשבונות של מצוה. ועי' למודי ה' לימוד ב, וחמדת שלמה יבמות ו, א בתור"ה טעמא. 106. עי' צל"ח

שפחות, שגם כן הולד כמותה, עיין ר"מ פט"ו מאיסורי זיאה ה"ו, ואחרי זה נתגייר, לא ילא ידי חובתו כי אין הזרע מתייחס אחריו, וזה פשוט.

עבד ובניו שנשתחררו

[יח] והנה צעד שהיו לו זנים בעצמותו ונשתחרר הוא והם, מוצאם כאן בגמ' ס"ז

ע"א ושו"ע ס"ז, דלא ילא ידי חובתו דאין הזרע מתייחס אחריו כלל. ונראה דהא דתלין ציחוס זרע אחריו, היינו דוקא צעד וגוי, דלכשנתגיירו ונשתחררו אין הזנים זנים שלהם לשום ענין מדיני התורה, דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי,

כמבואר בר"מ פ"ד מאיסורי זיאה הי"א לענין עריות, וצדמות כ"ז ע"א וסנהדרין נ"ח ע"א, על כן לענין פריה ורביה ג"כ לא נחשבו זנים, רק צבוי הגם דלא נחשבו זניו, כיון דמתייחסים אחריו, קיים המצות עשה. אבל במקום דהם זניו, אף דאינם מתייחסים אחריו, זה אינו מוזק כלל וקיים פריה ורביה, «ויבואר לקמן אי"ה [באות כ"ד] דין זה היכי משכחת לה», וראיה מיצמות ס"ה ע"ז דפליגי, תנא קמא סובר אשה אינה מצויה על פריה ורביה ורבי יוחנן בן זבדוק סובר דמצויה, ולתנא קמא נפקא לן מקרא, וקשה למה לי קרא תיפוק ליה דהזנים אינם מתייחסים אחר האשה אלא אחר האיש, עיין קדושין פרק האומר ס"ו ע"ז, והיאך סובר רבי יוחנן בן זבדוק דהאשה ג"כ מצויה, הא אין הזנים מתייחסים אחריה*, אלא ודאי כיון דהם זניה לנחלה ולעריות הם זנים ממנה, ואלו היתה מצויה בזדאי ילאה. אבל צנתגיירו, דהזנים אין להם שום קרבות מן התורה, דגר שנתגייר כקטן שנולד, ויכול לישא אמו ומותר בכל העריות מן התורה שהוא מחמת שאר, ע"כ לא ילא. אף צנתייחסו אחריו אף שאינם זנים, בזה פליגי ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש והלכה כר' יוחנן דינא. אבל במקום שהזנים נחשבים כזניו ודאי לא איכפת לן אם לא נתייחסו אחריו, כן נראה לפי עניות דעתי, ועיין לקמן [אות י"ט ד"ה אך בספר].

נשים ועבדים, חיובם

(ג) [יט] ומצוה זו. מוצאם צדמות ס"ה ע"ז ור"מ פט"ו מאיכות ה"ז (ד"צ"ג אינו) [דאשה אינה¹¹⁷] מצויה צפריה ורביה. ועבד כנעני אי מצויה אינו מוצאם בר"מ, ועיין תוס' חגיגה ז' ע"ז ד"ה לא תהו, כתבו בשם יש מפרשים דעבד אינו מצויה על פריה ורביה, וראיה מיצמות ס"ז ע"א היו לו זנים בעצמותו ונשתחרר וכו', והתוס' דחו דצריהם, ומציאם ראייה מן הירושלמי מועד קטן פ"א ה"ז דעבד חייב צפריה ורביה, והא דיצמות היינו משום דבעינן מיוחס אחריו וזה אינו מיוחס אחריו, והפילו ישראל שיש לו בן מן השפחה אינו קרוי מיוחס אחריו, ועוד דפרו ורבו אכולהו בני נח כתיב אפילו לכנען.

א"כ דעתם דעבד חייב צפריה ורביה, ודצריהם סותרים למה שכתבו בגיטין מ"א ע"ז ד"ה לא תהו, שם מציאם ראייה מן הירושלמי הג"ל דעבד אינו מצויה על פריה ורביה רק על שבת.

וכבר הרגיש צוה צספר פני יהושע [גיטין שם].

והנה הא דלשיטת התוס' חגיגה עבד חייב צפריה ורביה, אף דאשה פטורה ומבואר לקמן בגמ' חגיגה ד' ע"א דכל מצויה שהאשה חייבת העבד חייב וכל שאין האשה חייבת אף עבד פטור דילפינן לה לה מאשה, עיין משנה למלך פ"י ממלכים ה"ז באמצע הדיבור וצספר

ה. כבקידושין כ"ט ע"ב: כיון שהגיע עשרים ולא נשא אומר תיפת עצמותיו. ה. בקצת כ"י "עצמו".

פני יהושע גיטין הג"ל וצטורי אבן שם [ריש אבני מילואים], והמשנה למלך [ד"ה והכלל העולה ממ"ש] כתב דכלל זה אינו אלא צדמות עשה שהזמן גרמא דעבדים כנשים, אבל צדמות עשה שאין הזמן גרמא או בלא מעשה דהנשים חייבות, רק דלמעטו ממחמת גזירת הכתוב כמו כאן וזהשחתת זקן, לא אמעטו רק נשים ולא עבדים. וצפני יהושע וטורי אבן כתבו גם כן דכיון דנשים לא אמעטו, רק דאין דרכם לכבוש, ע"כ עבדים שדרכם לכבוש חייבים, וכן צוקן, עיין דצריהם, ומראה מקום אינו לך¹¹⁸. והטורי אבן דחה זה, דאי לאו הגזירה שיה דלה לה היה עבד פטור מצדמות דלא בא לכלל ישראל, והגזירה שיה היא לחייב העבד, א"כ צדמות שאין הנשים חייבות צין מגזירת הכתוב או מסבא כמו כאן, על כל פנים מנלן לחייב עבדים¹¹⁹.

בן נח, חיובו

רעייץ צטורי אבן שכתב, כיון דעד מתן תורה גם הגויים מחויבים, אלא דלא נשנית וניטלה מהם צסיני, אבל עד סיני היו חייבים, א"כ נהי שניטלה מהגויים דפקעה קדושתם, אבל עבד דלחוסף עליו קדושה להרבה מצוות, לא פקעה ממנו המצוה שנצטוה מתחילה, אף על פי שהנשים פטורות, שהם אינם חייבין בשום פעם צמצוה זו, אבל עבד שהיה חייב צה קודם מתן תורה, וכעת נחוסף עליו קדושה, לא פקעה ממנו המצוה דמעיקרא, ומאשה לא ילפינן אלא לחייבם צצמות שצן נח פטור ונשים חייבין, גמרינן לה לה לחייבם, אבל מצויה שצן נח היה חייב מתחילה רק שניטלה ממנו, ועבד דנחוסף עליו קדושה לא נפקע ממנו, וחייב צה בלא הגזירה שיה. וזה כונת התוס' דפרו ורבו לכולהו נאמר אף לכנען, ותמה מהרש"א הא לא נאמרה ונשנית וקיימא לן צצנהדרין נ"ט ע"ז דאין צן נח מצויה. ובאמת כונתם דעד מתן תורה היו כל בני נח מצוים, ונהי דניטל מהם, אבל עבד שזמל וטבל יש לו קדושת ישראל לא ניטלה ממנו¹²⁰. וכן פירש דצריהם המשנה למלך¹²¹, אף לא נחית לחילוק ולתרוץ הקושה כמו הטורי אבן דעבד כנעני לא דמי לאשה. וגם הטורי אבן הביא צתחילת דצריו דצרי התוס' שכתבו דכולהו וכו', וכתב

בשולי המנחה

הא אין הבנים מתייחסים אחריה. יש שכתב, שאף שאין משפחה אם קרויה משפחה לענין דיני ירושה, וכן לענין יחס הולד הולך אחר הזכר, מ"מ הוא קרוב של האם וראויה לקיים בו מצות פו"ר. ורק לענין אב שראוי שיתייחס הולד אחריו, במקום שאינו

בזה, שאפשר שרק באופן שנולדו בגיותו שבשעת הלידה התייחסו אחריו, יוצא בהם יד"ח פו"ר לאחר שנתגיירו, אבל אם נולדו לאחר הגירות ומתחילת לידתם היו כקטן שנולד, אין הגר יוצא בהם ידי חובת פו"ר¹¹⁶.

116. תנינא תו"מ ס' יא, תוס' רעק"א שם, אסופות רבינו חיים הלוי ביכורים ס' ד אות ג, קובץ הערות ס' יא אות ג, וזכר יצחק ח"א ס' לב. 120. ראה להלן מצוה כו אות יג ובשולי המנחה שם, אם לאחר מתן תורה נשאר לישראל גם חיובי בני נח או לא. 121. וכן כתב הט"ז

116. שאלו שלום ירושלים (לבעל הכלי חמדה) אות מו. 117. הגהנה כאן, כי בחיוב בני נח האריך רבינו להלן, ועבד חיובו כאשה ולא כבן נח. 118. וע"ע הגהות רעק"א יו"ד ס' רסז ס"א, תוס' רעק"א למשניות ברכות פ"ג מ"ג. 119. וראה מש"כ בענין זה נודע ביהודה

דאשתמיטטיהו ש"ס דסנהדרין הנ"ל דאין זן נח מנווה, וזאמת לפי מה שכתב לחלק בקוף, זהו גופא כונת המוס'. ועיין צנודע ציהודה מהדורה תנינא חלק חושן משפט סי' י"א וצמשנה למלך פס.

שאר בשר מוגיות לעבד

אך בספר טורי אבן הנ"ל הניח צריך עיון האך העבד חייב צפריה ורביה, כיון דאין לו חיים ואין הצנים מתייחסים אחריו כלל. על כן פירש הירושלמי דרך אחר. וזאמת הוא לכאורה ז"ע, דהא המוס' צענמס כתבו קודם לזה דאס ישראל יש לו זן מן השפחה אינו מקיים פריה ורביה דאין זרעו מיוחס אחריו, א"כ אך העבד חייב הא אין לו חיים. אך לפי מה שכתבנו לעיל [אות י"ח] דאך דאין מתייחס אחריו, מ"מ אס הם נחשבים צנזיו לא איכפת לן אס לא נתייחס אחריו, א"כ צשלמא ישראל דיש לו זן מן השפחה, דאינו צנו כלל לענין דאס הולד נשחרר מותר צקרוצות אציו וכן אציו מותר צאשמו, וכן עבד שהיו לו צנים צעת עבדותו מן השפחה ואח"כ נשחררו דאין להם קורבה דשאר כלל, וכמזואר צר"מ פ"ד מאיסורי ציאה הי"א, גוי שנחגייר ועבד שנשחרר הרי הוא כקטן שנולד וכל שאר צשר שהיו לו כשהוא גוי או כשהוא עבד אינן שאר צשר ואס נחגייר הוא והס אינו חייב על אחת מהס מטעם ערוה כלל, והוא מהש"ס סנהדרין נ"ח ע"א וצמות כ"צ ע"א, א"כ אפשר דוקא צנשחררו אין להם שאר צשר דקטן שנולד דמי, אצל כל זמן עבדותו אס יש להם צנים אפשר דיש להם קורבה דשאר, וא"כ הצנים צניו¹²³, ואע"ג דאין להם חיים מכל מקום מקיים פריה ורביה.

מדצריו דאין הצנים נחשצין כלל צניו*, והדרתא לדוכתא קושיא הטורי אבן.

והנה להר"מ ינא דין זה דעבד אין לו שאר כלל מסנהדרין נ"ח ע"צ אמר רב חסדא עבד מותר צאמו ומותר צצמו דינא מכלל זן נח ולכלל ישראל לא צא, כמזואר סס צהרב המגיד, ולהר"מ הפירוש דאינו חייב על אמו אפילו נולד צעצותה לאחר שצבלה, וכן אינו חייב על צמו אפילו נולדה צעצותו.

והמעייין סס צרש"י ד"ה ולכלל, יראה פירוש אחר דצברי רב חסדא. דהנה סס מזואר לפני זה דגוי צעודו צגיותו אמו אסורה עליו, וכן פסק הר"מ צהלכות מלכים פ"ט ה"ה, וכן מזואר צסנהדרין סס עוד דגוי אסור צצמו, והיינו קודם שנחגייר, ומזואר סס צפ"י ה"ד וכן ציצמות ל"ו ע"צ, דגוי שנחגייר כקטן שנולד דמי ומותר בכל העריות משום שאר, אפילו צאמו ושאר כל עריות שנאסרו עליו צעודו צגיותו, כי הוא לגמרי כקטן שנולד ואין לו קורבה כלל, אך אותן עריות שנאסרו עליו צגיותו אסורין מדרבצן צגירותו שלא יאמרו צאנו מקדושה חמורה לקדושה קלה, ועיין ר"מ איסורי ציאה סס הי"ב וטור ושו"ע יו"ד סימן רס"ט ציאור דיניס אלו צאורך. אך אס לא נחגייר לגמרי להיות ישראל גמור רק לעבד, שמל וצבל וקיבל עליו מנווה, על זה אמר רב חסדא דעבד מותר צאמו וצמו, והיינו שהעבד נולד מאמו צגיותו, וכן צמו, ואחר זה מלו וצבלו לשם עבדות, על זה קאמר רב חסדא דינא מכלל זן נח, דדינו כקטן שנולד, ולכלל ישראל לא צא, דהיינו שיאסרו עליו אפילו צגירותן מדרבצן כדי שלא יאמרו צאנו וכו', כיון דהיתה אסורה עליו קודם, מ"מ לא גזרו עליו רצבן כיון דלכלל ישראל לא צא.

וזה מזואר להדיא צפירש"י סס ד"ה ולכלל ישראל לא צא, דלגזור ליה עליו משום שמא יאמרו צאנו וכו' יעויין סס, ולמה לא פירש כפשוטו, דרב חסדא משמיענו דמותר צאמו ואחותו היינו אפילו צעצותו, וכפשטות לשון הש"ס דאמו ואחותו צעצותן נולדו, מ"מ לכלל ישראל לא צא, ואין עריות האסורות על ישראל אסורים עליו, וגם מתורת זן נח ינא שיהיו אסורים לו מתורת זן נח. אלא על כרחך סצרת רש"י דמזה לא נשמע דין זה, כיון דעבד חייב צמנווה כאשה, א"כ עריות אסורות לו ג"כ כאשה, ולא תלינן צמה דאין לו יחס*, ועיין לקמן צ"ה [אות כ"ד] דיש

אך צאמת זה אינו, דמזואר צר"מ סס הי"ו, העבד מותר לישא אמו כשהוא עבד ואין צריך לומר צמו ואחותו וכיונא צהן סצבר ינא מכלל גוייס, ואין העריות האסורות על הגוייס אסורות עליו ולא צא לכלל ישראל כדי שיאסרו עליו עריות האסורות על הגריס עכ"ל. וצהלכה י"ח כתב ויראה לי שאס צא העבד על הזכור וצהמה יהרגו וכו'. ועיין סס צהשגות וצמגיד משנה דגס אשת איש אסורה עליו, דהיא אינה מחמת קורבה, וכן זכר וצהמה עי"ש, ומדלא משכחת לה להר"מ שיהיה העבד מוזהר על עריות רק צזכר וצהמה, מזואר להדיא דסוס קורבה לא שייך צעצד¹²⁴ אפילו מה שהוליד צשעת עבדותו, דאי לאו הכי משכחת לה עריות כמו צישראל*, צת ואס ואחות וכדומה. א"כ מזואר צהדיא

בשולי המנחה

הרמב"ם¹²⁷ שהביא רבינו לעיל שעבד שנשחרר אין לו שאר בשר שהיו לו כשהוא עבד, משום שהוא כקטן שנולד, ומשמע שבעבד שייך שאר בשר, ומה שאין לו כשנשחרר הוא משום שהוא כקטן שנולד¹²⁸. וי"ל בדעת הרמב"ם, שאמנם אין שייך בו איסורי עריות בעודו עבד, אבל מ"מ כשנשחרר היה ראוי שיאסר בהם אי לאו משום דהוי כקטן שנולד¹²⁹, כי מצד עצמו שייך אצלו קירבה, אלא שהעבדות מפקיעה ממנו יחס הקרובים¹³⁰.

ולא תלינן צמה דאין לו יחס. יש להעיר מהמבואר בחולין¹³¹ שעבד בן שפחה מותר פרי עם האם, ומשמע שאף בעודו עבד

קידושין סי' צח עי"ש. 127. שם הי"א. 128. תפארת יעקב חולין קיד, ב ד"ה עבד בן שפחה, חידושי הגרי"ז בכורות מו, א ד"ה כתב, חידושי רבי שמואל יבמות סי' יז אות ד. 129. תפארת יעקב שם עי"ש. 130. ישועת דוד אה"ע סי' ט ושיעורי רבי דוד יבמות סב, א אות רצט בשם הגרי"ז, וראה גם חידושי רבי שמואל שם אות י. ועי' להלן ציון 150 שנראה שרבינו לא ס"ל כן. 131. קיד, ב.

מתייחס אחריו אינו יוצא בו ידי חובת פו"ר¹²². דאי לאו הכי משכחת לה עריות כמו בישראל. יש שנקט, שמורה הרמב"ם שעבד אסור באמו אם נולד לה בזמן שהיה עבד, ומה שכתב שמותר באמו היינו באופן שנולד ממנה בעודו גוי, וכשנעשה עבד פקעה קרבתו משום שהוא כקטן שנולד¹²⁵. אבל כשנעשית ערוה עליו בזמן שהוא עבד, הרי הוא אסור בה. ומה שכתב הרמב"ם שאסור הוא בזכור ובהמה, נקט איסורים אלו לרבנות שאע"פ שאיסורם אינו משום קרבה כשאר עריות אלא משום דכתיב 'לא יהיה קדש', מ"מ עבד אסור אף בהם¹²⁶. דאין הבנים נחשבין כלל בניו. יש לתמוה על זה מלשון

אה"ע סי' א סק"ג, ע"ש באורך. 122. שיעורי רבי דוד יבמות סב, א אות רפו. 123. עי' להלן מצוה ב אות ת, שהוכיח כן רבינו מדברי השטמ"ק ב"ק פח, א בשם הרא"ש לענין עבד במילת בניו. 124. בשיעורי רבי דוד יבמות סב, א אות רחצ הביא שהגרי"ז דקדק כן מלשון הרמב"ם ה"ל, אבל פי"ב הי"ב שאין אבלות על עבד שמת. 125. וראה להלן שכ"כ רבינו בדעת רש"י והר"ן. 126. משאת משה

עוד הרצה שאינם מתייחסים אחריו, מ"מ יש להם קורבה דשאר מנז האב אף על פי שאינו מתייחס אחריו, וזה ודאי כולי עלמא מודים דלאחר שנשחררו אין להם קורבה. עיין יצמות פרק נושאין ז"ז ע"ב, דקטן שנולד דמי כמו גר שנתגייר, והוא הדין מעבדות לשחרור כיון שנכנס בכלל ישראל הרי הוא כקטן שנולד. אבל כל זמן שלא נשחרר שלא יהיה עליו שום איסור ערוה אפילו מה שאסורות על הגויים ויהיה קיל מגויים, זה לא סבירא ליה לרש"י, דאין לנו ראייה על זה, וסברתו דדוקא באמו ובתו שהיה לו צעודו גוי ונעשה עבד דגם כן כקטן שנולד דמי, כיון שנתוסף עליו קדושה, דמל וטבל והרי הוא כאשה, א"כ מותר בעריות שהיו מגיותו שאר בשר, וגם חומרת חו"ל לא חל עליו, דלא גזרו עליו כיון דאינו ישראל גמור, אבל כל זמן עבדותו כל עריות אסורות עליו, אמו ובתו ואחותו והדומה, חוץ מחמת אישות, דאין אישות לעבד, ואסורות עליו מן התורה כישראל גמור.

ועיין חידושי הר"ן בסנהדרין שם מפורש יותר ביאור פירש"י הג"ל, שפירש על יצא מכלל בן נח, שאין לו קורבה עם הבן נח דקטן שנולד דמי, ולכלל ישראל לא צא לאסור עליו עריות שמא יאמרו וכו', ועי"ש, מוצא מדבריו שעיקר ההיתר הוא כיון שנולדו בגיותו ומל וטבל לשם עבדות¹³⁵. והר"מ, והראש"ד דשקל ליה, והרב המגיד שפירש באופן אחר, מסתמא מלאו איזה ראייה לדבריהם.

והתוס' יש לומר דסבירא להו כרש"י ור"ן הג"ל, על כן כתבו שפיר דעבד חייב צפריה ורביה כיון דצנו הוא*, ולא דמי לישראל שצא על השפחה דאינו צנו כלל. עיין תוס' יצמות שם ס"ב ע"ב א"ד דה"ה הכל מודים כתבו, ואם נשחרר לא קיים פריה ורביה, היינו כיון דנשחרר כקטן שנולד דמי, וגם כיון שלא היה לו חיים בעבדותו, אבל בלא נשחרר, נהי שאין לו חיים ממנו, צנו הוא לכל דבר, על כן קיים פריה ורביה* ומשום הכי חייב צפריה ורביה¹³⁹.

וראייתי להר"מ פ"ה מממרים ה"ט כתב, אבל צנו מן השפחה ומן הגויה אינו חייב לא על אביו ולא על אמו, וכן גר שנתגייר וכו', לענין קללה והכאה, עיין שם. ועיין כסף משנה שכתב, ומה שכתב רבינו דאינו חייב על אמו, הוא לפי שאם עדיין לא נשחררה אין דינה כישראלית, ואם נשחררה והבן לא נשחרר או הבן נשחרר והיא לא נשחררה, הוי ליה כקטן שנולד ופטור כמו גבי גר וכו', אי נמי דיליף ממה שכתב רבינו

שפחה ובה שנתחרר, להכאה וקללה

בסמוך דכל שאינו חייב על אביו אינו חייב על אמו, עכ"ל. ולא הצינתי למה לו לחפש טעם לדברי רבינו דצעדין לא נשחררה אין דינה כישראלית וכו' אי נמי דיליף וכו', הרי בלאו הכי שפתי הר"מ צרור מללו כיון דסובר כאן גבי עריות דאינו שייך אללו שום שאר כלל, א"כ אף דדינה כישראלית דחייבת בכל המצוות, מ"מ לא הוי צנה כלל* ומותר לישא אותה, אם כן ודאי אינו חייב לא על הכאתה ולא על קללתה. ומה שכתב הר"מ אחר זה בזה"א אבל העבד וכו', יוצא דמקומו אי"ה [עיין מצוה ר"ס אות ט"ן], ואין כאן מקומו להאריך.

והנה לפי מה שנתבאר דהר"מ פ"ד מהל' איסורי ביאה הי"ז פירש דין זה דעבד מותר באמו ובתו היינו שנולדו בעבדותו, א"כ לכאורה לא נתבאר בדברי הר"מ איך הדין באמו ובתו מגיותו אם שייך אללו הגויה שלא יאמרו באמו וכו', או לא, כרש"י והר"ן הג"ל. אמנם המעיין בר"מ הי"א שכתב גוי שנתגייר ועבד שנשחרר הרי הוא כקטן שנולד וכל שאר בשר וכו', וזהלכה י"ב כחז גוי שנתגייר מותר מן התורה לישא אמו ואחותו וכו' אבל חכמים אסרו כדי שלא יאמרו וכו' עיין שם. התחיל בגוי ועבד, והחשש שלא יאמרו כתב רק לענין גוי, ולמה לא ביאר דגם אם לא נתגייר כולו רק נעשה עבד ג"כ אסור בקרובות שנאסרו בגיותו, מכלל דסבירא ליה דכשהאי גוונא לא שייך שלא יאמרו וכרש"י ור"ן הג"ל, ויש לדחות כו'. (ומה"ט) [ומהל' י"ז] יש קצת ראייה שכתב שמותר באמו ובתו ואחותו שיצא מכלל גוי ולכלל ישראל לא צא שיאסרו עליו העריות האסורות על הגרים. ומדסתם וכתב העריות האסורות על הגרים, ולא האסורות על ישראל, נראה כי עיקר כוונתו שאין להם דין עריות כישראל, ע"כ נראה דכלל בזה ג"כ דאפילו אמו בגיותו ג"כ מותר בה, ולא נאסרה כמו שנאסרה על הגרים מחמת גזירה, כי לא שייך בעבד הך גזירה וכפירש"י ור"ן.

והנה הרב המחבר לקמן מנז"ה ר"א מציא ג"כ דברי הר"מ דעבד מותר בקורבה דשאר מטעם שיצא מכלל בן נח ולכלל ישראל לא צא, ועוד אמרו חז"ל [יבמות ס"ב ע"א] הטעם דעבד אין לו חיים דעם הדומה לחמור. נראה דגם מטעם זה דעבד אין לו חיים מותר בשאר, ומרש"י לא משמע כן, וכמו שכתבנו למעלה. חוץ לזה ז"ע כיון דחייב בכל המצוות כאשה, למה יפטר ממצוות עריות*, וטעם הרב המחבר אינו מספיק,

בשולי המנחה

על בן קיים פריה ורביה. ביאור דברי רבינו, דולד עכו"ם חשיב בנו במציאות, ולכן אע"פ שנתגייר ודינו כקטן שנולד אין זה מבטל ממנו מציאות בן, אבל ולד עבד אין לו חיים ובמציאות אינו בנו, ורק דיני הקורבה נותנים לו דין בן, וכשנתגייר ונתבטלו דיני הקורבה אין לו שייכות עם העבד כלל¹³⁸.

מ"מ לא הוי בנה כלל. ובדעת הכס"מ נראה שסובר שגם לשיטת הרמב"ם בן השפחה מתייחס אחריה¹⁴⁰.

למה יפטר ממצוות עריות. יש מהאחרונים שכתב, שכיון שאין

הוא מותר באמו. אולם רש"י שם פירש שמותר במין אמו, ומשמע מדבריו שכוונת הגמ' רק לומר שמותר בשפחה דומיא דאמו, אבל באמו עצמה אסור, ואזיל לשיטתו בסנהדרין שעבד אסור בעריות בעודו עבד¹³². ויש שהעירו שבירושלמי¹³³ נסתפקו בדין זה, האם עבד שבא על אמו חייב או אינו חייב¹³⁴. כיון דצנו הוא. כן נראה מדברי רש"י ותוס' בנוזיר¹³⁶ שפירשו קושיית הגמ' שאין שייך ירושת עבדים בעבדים משום שאין עבד קונה עבד, ומשמע שיש להם חיים ושייך אצלם ירושה¹³⁷.

132. תפארת יעקב שם. וראה הגהות יעב"ץ חולין שם, שכתב דלאו דוקא נקט רש"י כן, וה"ה שמותר באמו עצמה. 133. יבמות פ"א ה"ב. 134. מרכבת המשנה הל' איסורי ביאה פ"ד הי"ח, בית האוצר אות א כלל ה, חידושי הגאון האדר"ת תשובה מאהבה בהשמטות עמ' קכה. 135. כן הוא ביד רמה יבמות סב, א. 136. סא, ב. 137. שו"ת אהל יהושע ח"ב סי' קמ אות ב. ועי"ש בפירוש הרא"ש

שפירש שעבד אין לו חיים ואינו מוריש לבנו, והוא כמש"כ רבינו בדעת הרמב"ם. 138. שיעורי רבי דוד יבמות סב, א. 139. כן כתבו בתתם סופר ב"ב יג, א ד"ה לישא, ובשאל ומשיב תליתאה ח"ג סי' לד. 140. משאת משה קידושין סי' צח, חרושי רבי שמואל שם אות ב. ודברי הרמב"ם לענין עריות בעבד יפרש הכס"מ כדעת החולקים על רבינו, וכמבואר לעיל. ועי' מש"כ רבינו להלן מצוה לג אות ב עפ"ד

עבד בקרובות מגיותו

עבד
שנשתחרר,
קרוביו
מגיותו

וצפרט להטורי אצן [שם ריש אבני מילואים - ראה סוף האות] דשפחה כנענית יש לה חיים דהולד הולך אחריה, א"כ למה עבד מותר צאמו, ומרז חסדא אין ראה כאשר פירש"י, והמוס' יש לומר דסוצרים כן וכמו שנתצאר למעלה. ולפי מה שכתבנו אפשר דחייבים העבדים על הכאת אב ואם*, וי"ע.

ולבאורה נראה לענ"ד, דאם גוי נעשה עבד ואחרי זה נשתחרר מותר צאמו וצמו ואחותו, דהטעם דאחר גירות אסור שלא יאמרו, וכאן דצינתים הפסיק העבדות, ואז היה מותר צאמו דלא גזרו עליו חז"ל הך גזירה, א"כ אף כשנשתחרר למה נאסור עליו, דלא שייך לומר דצא מקדושה חמורה, כיון דצשעת עבדות לא היו אסורים עליו, ולחוש שמא יאמר דצא מקדושה חמורה בגימותו, הרי צינתים היה ג"כ קדושתו הרבה כקדושת ישראל ומ"מ היתה מותרת לו, ולא שייך כשנשתחרר לאסור עליו. אצל הרב המחבר לקמן שם כתב בפירושו, דאם היו נשואים בגיותו וצבעדותן לאמו או לאחותו, ונתגירו ונשתחררו, מפרשינן אותן כדי שלא יאמרו וכו' [לפי שאלו היו אסורות אפילו בגיותן]¹⁴⁸, וזה י"ע מאלה, דהרי צבעדותן היו מותרים ולא היו קדושה חמורה, ואמאי יהיו אסורין, וגם אפילו אם נאמר דאותן שהיו אסורים להם בגיותן ואח"כ נעשו עבדים ואח"כ נשתחררו לא חילקו רבנן צתקנתם, מ"מ מדברי הרב המחבר נראה דאפילו אם

או אחות שהיה להם צבעדותן, כגון שהם מהרבה דורות עבדים, מ"מ אסורים לאחר שישתחררו, וי"ע אמאי, הא צבעדותן מותרים, ואם כן לא שייך לומר מקדושה חמורה, והוי כשאר עריות שהיו מותרים קודם דמותרים ג"כ אחר כך, ולא שייך שמא יאמרו*. וגם י"ע על הטור ושו"ע ציורה דעה שהשמיטו לגמרי דין זה דעבד מותר צאמו הן כפירש"י הן כפירוש הר"מ, הלא הוא דין חדש, אחרי שהעתיקו וכתבו צסי' רס"ז כל דיני עבדים שנוהג גם בזמן הזה, למה השמיטו דין זה, ואין כאן מקומו, אי"ה צמז"ה רי"א אצאר דינים אלו צצריכות. וכתבנו כאן רק מקצת הנוגע לנידון דידן.

העולה מזה, אם עבד חייב צפריה ורביה הוא פלוגתא, לשיטת הר"מ נראה דודאי אינו חייב*, דלית ליה חיים ולאו צנו הוא כלל, והמוס' חגיגה סברי דצבעדותו חייב, ומוס' גיטין דעתם ג"כ דאינו חייב. על כן דין זה ספק, וי"ע לצר הדברים. והנה צהיו לו צנים צבעדותו ונשתחרר לכולי עלמא לא קיים פריה ורביה, דקטן שנולד דמי, וצבעדותו לא היה לו חיים. מ"מ אם היו לו צנים בגיותו ונעשה עבד ואח"כ נשתחרר, יא צצבנים שהיה לו בגיותו, כי בגיותו יש להם חיים, וכן כתב צטורי אצן [חגיגה ב' ע"א ד"ה כאן כמשנה ראשונה] להדיא, ולא איכפת לן מה שהפסיק העבדות* עי"ש. וכן אם נאמר דעבד חייב צפריה

בשולי המנחה

שייך אישות בעבד, א"א שיהיו בו דיני עריות כאשה או בן נח, כי אין דיני עריות שייכים אלא במי שיש לו אישות¹⁴¹. ויש שכתב עפ"י לשון הרמב"ם¹⁴² שלא נצטוה העבד בדיני עריות אע"פ שיש לו שאר בשר. וביאר טעם הדבר, שאין ללמוד לחייבו בצמיות כאשה אלא בצמיות שאין חיובם תלוי בשם 'ישראל', אך מצות עריות שנאמרו בה חילוקים בין ישראל לבני נח, הגדר הוא שאצל בני נח נתחדש שם ערוה בעריות מסוימות, ואצל ישראל נתחדש שם ערוה על עוד עריות, ומה שלא נתחדש בו שם ערוה אינו בכלל האיסור, וכיון שעבד אינו ישראל ואינו בן נח, כל העריות אינם 'חפצא דאיסורא' אצלו, ולא שייך אצלו ערוה כלל, ואין ללמוד מאשה להזהירו בעריות אלו¹⁴³. ובאופן אחר י"ל, שכונת החינוך שכיון שיצא מכלל בן נח ולא בא לכלל ישראל אין לו שאר בשר, וממילא לא שייכי בו עריות דקרובים¹⁴⁴.

אפשר דחייבים העבדים על הכאת אב ואם. כונת רבינו, שלדעת ראשונים אלו שעבד יש לו חיים ומתייחס אחר אמו השפחה, ה"ה שמתייחס אחר אביו העבד, וא"כ יש לחייבו על הכאתם וקללתם. ומה שמצינו¹⁴⁵ שבנו מן השפחה אינו חייב על כך, היינו דוקא כשהאב ישראל, שאין הולד מתייחס אחריו אלא אחר השפחה, וכיון שאין לו חיים אב פטור אף על אמו¹⁴⁶, אבל אם אביו עבד, הוא מתייחס אף לאביו לענין דיני קורבה, וה"ה שחייב על קללתו והכאתו¹⁴⁷.

ולא שייך שמא יאמרו. לפי המבואר לעיל¹⁴⁹ שאף בעודו עבד הכס"מ. 141. מרכבת המשנה הל' איסורי ביאה פי"ד הי"ח. 142. שם הי"ז. 143. חרושי רבי שמואל שם אות ו, וע"ע חירושי הגרי"ז בכורות מז, א. 144. פתי מנחה. 145. רמב"ם הל' ממרים פ"ה ה"ט וחינוך מצוה רס. 146. וכדברי הכס"מ שם בפירושו השני שהביא רבינו לעיל ד"ה וראיתי. 147. ומ"מ לפירוש הראשון בכס"מ שם שפטור משום שאין דין השפחה כדין ישראלית לענין זה, ה"ה ולד שפחה שאביו עבד אינו מוזהר על כך. וע"ע להלן מצוה לג אות ב ומצוה מח אות ו ד"ה וגר. 148. וכן הוא במאירי סנהדרין נח, ב

שייך שיהיו לו קרובים, אלא שעבודתו מפקיעה ממנו את יחס הקרובים, וכשנתגייר הטעם שמותר בקרובים שהיו לו בעבודתו הוא משום שדינו כקטן שנולד, מיושבת קושיית רבינו, שהרי אם היה נעשה עתה גוי היה נאסר בקרובים אלו כיון שנתבטלה עבודתו, וא"כ אם יהא מותר בהם יאמר שבא מקדושה חמורה לקלה¹⁵⁰.

ויש שכתב, שאף שהגזירה שמא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקלה אינה שייכת בעבד שנשתחרר, מ"מ אסור הוא בעריות אלו, מטעם הגזירה שמא יבואו להתיר עריות בישראל דאתי לאיחלופי בינו ובין ישראל¹⁵¹, וטעם זה שייך אף בעבד שנשתחרר¹⁵².

לשיטת הר"מ נראה דודאי אינו חייב. יש שכתבו, שאף אם לשיטת הרמב"ם אין בן העבד מתייחס אחריו, מ"מ חייב הוא בפריה ורביה, כי אף כשמוליד בנים שאינם מתייחסים אחריו עוסק בקיום מצוה זו, שהרי מתיישב העולם על ידו, אלא שאינו נפטר מקיום המצוה עד שיהיו לו בן ובת המתייחסים אחריו, אבל גם בבנים שאין מתייחסים אחריו מקיים מצוה זו במקצת¹⁵³.

ולא איכפת לן מה שהפסיק העבדות. יש שנקט, שדוקא גר שנתגייר יוצא יד"ח פו"ר בבנים שהיו לו בגיותו, שמה שנשתנה ונעשה ישראל אינו מבטל יחס הבנים אליו, אבל כשנעשה עבד לפני שנתגייר, וכשמשובעבד לאדון אין לו יחס בפני עצמו, מתבטל יחס הבנים אליו, ואינו יוצא בהם יד"ח פו"ר¹⁵⁴.

ד"ה עבד שמל, ובמנחה חדשה אות יג דקדק כן מהקריית ספר הל' איסורי ביאה פי"ד, שעבד שנשתחרר מותר מן התורה בקרובות אלו, ומשמע שמדרבנן אסור. 149. ציון 130. 150. שיעורי רבי דוד סנהדרין נח, ב ס" כ אות ג. 151. ראה יבמות כב, א ורש"י ד"ה לכל ותוד"ה ערוה. 152. מנחה חדשה אות יג. ועי"ש שהעיר דברי החינוך שהביא רבינו לא יתיישבו בכך, שהרי הזכיר טעמא דשמא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקלה. 153. חשבונות של מצוה, פתי מנחה. 154. צפנת פענח תנינא ח"א דף לג טור ד.